

Debatter om statsborgerskap i Saudi-Arabia

- En studie av *online* mobilisering for rettigheter i kjølvannet av den arabiske våren

Masteroppgave MØNA 4592 – 30 poeng

Midtøsten og Nord-Afrika studier

Program for asiatiske og afrikanske studier

Avlagt våren 2013

Ved institutt for kulturstudier og orientalske språk

Universitetet i Oslo

Ida Nicolaisen Almestad

Kart

Kilde: Norman Einstein, Wikimedia Commons.

Sammendrag

De store omveltningene som har funnet sted i flere land i Midtøsten i forbindelse med den arabiske våren, har medført at Saudi-Arabia gjerne blir omtalt som ”et unntak”. Jeg ønsker å utfordre denne merkelappen. Mitt argument er at den arabiske våren har bidratt til økt politisk bevissthet blant den saudiske befolkningen. Denne nye bevisstheten viser seg i en oppblomstring av debatter om rettigheter – og i kjernen av de pågående debattene står spørsmålet om *statsborgerskap*.

Statsborgerskap refererer til et rettslig forhold mellom staten og individet, og definerer borgerens plikter og rettigheter *vis-à-vis* staten. Saudi-Arabias statsborgerskap garanterer borgeren sosiale rettigheter, mot hans lydighet (*bay'a*) til kongen (*wali al-amr*). Denne studien analyserer i hvilken grad dette tradisjonelle statsborgerskapskonseptet utfordres av befolkningens krav om rettigheter. Teori om statsborgerskap benyttes for å analysere kravene og for å forklare herskerhusets fordeling av sosiale, sivile og politiske rettigheter.

Det foregår en nasjonal mobilisering for rettigheter – hvor prominente salafister, sjiamuslimere, kvinner og liberale alle bemerker seg. Aktørene legger til grunn at den saudiske befolkningen bør ha like rettigheter (*huquq*) og plikter (*wajibat*). Mobiliseringen kommer først og fremst til syne i sosiale medier. Årsaken til at mobiliseringen finner sted i sosiale medier kan tilskrives fraværet av andre arenaer for politisk debatt i kongedømmet. Dette som følge av regimets autoritære styre hvor blant annet politiske partier og nasjonale valg er forbudt. I henhold til teori om renteniststater, er Saudi-Arabia i stand til å kjøpe borgerens lydighet gjennom materielle goder. Videre skal renteniststater være i stand til å forhindre fremvekst av opposisjonsgrupper. Den brede politiske oppvåkningen i kjølvannet av den arabiske våren utfordrer teoriens antagelser.

Debattene om sivile og politiske rettigheter utfordrer ikke direkte Al Sa'uds styre. Kravene som stilles uttrykker derimot behov for reform innenfor rammene av den eksisterende staten. Sentrale aktører uttrykker enighet om behovet for en ny sosial kontrakt som også garanterer deres politiske og sivile rettigheter. Dette innebærer at forholdet mellom hersker og borger må omdefineres.

Takk

Jeg ønsker å rette en takk til alle som på et eller annet vis har bidratt til denne studien. Først takk til veileder Bjørn Olav Utvik for svært nyttige perspektiver og kommentarer underveis. Videre vil jeg takke biveileder Stig Stenslie for verdifulle innspill og alltid like interessante diskusjoner om Saudi-Arabia. Berit Thorbjørnsrud, takk for hyggelige skriveseminarer og verdifulle tilbakemeldinger.

Jeg ønsker også å takke den norske ambassaden i Riyadh, som muliggjorde mitt seks måneders opphold i Saudi-Arabia. Dette oppholdet la grunnlaget for studien og introduserte meg til et spennende land og fantastiske mennesker. En stor takk til mine saudiske venner for en utrolig gjestfrihet og all hjelp på veien.

Takk til medstudenter for hyggelig selskap de lange dagene på lesesalen, tilbakemeldinger og faglig debatt. Ikke minst takk for alltid like morsomme pauser.

En spesiell takk til familie og venner for all støtte, oppmuntring og tilbakemeldinger – det har betydd mye. Siste takk rettes til min bestefar, Håkon Almestad, for at du alltid minner meg på viktigheten av å søke kunnskap.

Oslo, 1. juni 2013.

Translitterasjon

Jeg har valgt å introdusere sentrale arabiske ord og uttrykk som jeg mener er relevante for teksten, disse vil stå i kursiv. Jeg benytter en forenklet transkribering av arabiske fremmedord, mens arabiske termer som er godt innarbeidet i det norske språket ikke vil transkriberes. Dette inkluderer ord som Allah, sunni, sjia, sunna, jihad og sharia, samt egennavn som Muhammed. Jeg har imidlertid valgt å markere *ayn* i Al Sa'ud. Jeg har valgt å renskrive de arabiske vokalene /a/ /u/ og /i/ og lang vokal markeres ikke. Både glottalt stopp *hamza* og den laryngale konsonanten *ayn* markeres med /'/ og kun når de forekommer i midten eller i slutten av et ord. Suffiksene ved nominativ, genitiv og akkusativ setninger er heller ikke tatt med i transkriberingen og for enkelhets skyld benytter jeg ikke diakritiske tegn. Videre benytter jeg kun stor bokstav i egennavn, unntatt "bin" og "ibn", med mindre disse står som første del av navn. Bestemt artikkel "al-" vil gjengis slik, uavhengig om den assimileres med den påfølgende bokstaven i muntlig uttale. Videre vil "al-" alltid skrives med liten bokstav, unntatt som første ord i en setning.

Innholdsfortegnelse

Kart	2
Sammendrag.....	3
Takk	4
Translitterasjon.....	5
1. Innledning.....	7
1.2 Tidligere forskning.....	8
1.3 Problemstilling.....	10
1.4 Teori.....	10
1.5 Metodisk tilnærming.....	13
1.5.1 Metodologiske og etiske utfordringer.....	15
1.6 Struktur	15
2. Arabisk vår i Saudi-Arabia.....	16
2.1 Opposisjon mot Al Sa'ud	16
2.2 Vredens dag avlyst	18
3. Statsborgerskap i Saudi-Arabia	22
3.1 Velferd mot lydighet.....	22
3.2 Basic Law of Governance	23
4. Debatter om statsborgerskap.....	28
4.1 Sjia-minoriteten.....	29
4.2 Kvinner	32
4.3 Liberale	34
4.4 Salafister	37
4.5 Folket ønsker rettigheter	40
5. Regimets svar	42
5.1 Sosiale rettigheter	42
5.2 Sivile rettigheter	44
5.3 Politiske rettigheter	45
6. Konklusjon.....	47
Litteratur	48
Nettkilder	55

1. Innledning

11. mars 2011 ble annonsert av politiske aktivister som ”vredens dag” (*thawrat hunayn*) i Saudi-Arabia. Den saudiske befolkningen står ovenfor mange av de samme utfordringene som landene sterkest preget av den arabiske våren – manglende rettigheter under et autoritært styre og tiltakende sosiale og økonomiske utfordringer. Likevel var det få saudiere som faktisk tok til gatene denne dagen.

Så langt har det vært få tegn til vår i Saudi-Arabia – i hvert fall på overflaten. Mindre demonstrasjoner har funnet sted, primært i de sjia-dominerte byene i den østlige provinsen. Det har også vært små markeringer utenfor statlige bygninger i byer som Riyadh, Jeddah, Buraydah, Abha og Taif, hvor det særlig fremmes krav om løslatelse av vilkårlig fengslede. Videre har kvinneaktivister markert seg – særlig kvinnene som utfordret forbudet mot kvinner bak rattet.

Basert på de store omveltningene som har funnet sted i andre land i forbindelse med den arabiske våren, blir Saudi-Arabia gjerne omtalt som ”et unntak”. Jeg ønsker å utfordre denne merkelappen. I stedet vil jeg argumentere for at den arabiske våren har bidratt til ny og økende bevissthet omkring rettigheter også blant den saudiske befolkningen – noe som gir utslag i krav om en ny kontrakt mellom stat og borgere. Dette kommer først og fremst til syne i sosiale medier, hvor prominente salafister, sjia-aktivister, kvinner og liberale alle deltar i debatter om rettigheter.

Målet med denne studien er å vise hvordan saudiske myndigheter og befolkningen har respondert på de store politiske omveltningene som har funnet sted i Midtøsten. Dette vil jeg gjøre gjennom å kaste lys over debatter om statsborgerskap, og hvordan myndighetene har svart på disse. Den nye bevisstheten har medført en oppblomstring av debatter om rettigheter – og i kjernen av de pågående debattene står spørsmålet om *statsborgerskap*. Statsborgerskap refererer til et rettslig forhold mellom staten og individet, og definerer borgerens plikter og rettigheter *vis-à-vis* staten. Således definerer statsborgerskap forholdet mellom stat og individ.

Statsborgerskapsrettigheter kategoriseres gjerne i politiske, sivile og sosiale rettigheter. I Saudi-Arabia har borgerne primært sosiale rettigheter. Som statsborger nyter en godt av en ”vugge til grav” velferdsstat: gratis utdanning og helsestell, subsidiert bensin, bolig, strøm og vann – muliggjort takket være statens oljeinntekter. Til gjengjeld for disse godene skal borgerne sverge lydighet (*bay'a*) ovenfor

herskeren (*wali al-amr*). Som en følge av den økte politiske bevisstheten fremmes nye ideer om hvilke rettigheter en statsborger bør ha. Hittil har kongehuset hatt definisjonsmakten – men denne utfordres i økende grad. Debattene kjennetegnes av krav om sivile og politiske rettigheter – rettigheter som per i dag i liten grad inngår i det saudiske statsborgerskapet. Jeg vil undersøke i hvilken grad debattene utfordrer det nåværende statsborgerskapskonseptet i Saudi-Arabia.

Dette vil jeg gjøre ved å vise til debatter som foregår *online* i sosiale medier, Saudi-Arabias fremste arena for politisk debatt. Jeg har valgt å fokusere på de som *er* saudiske statsborgere, og hvordan debattene om økte statsborgerskapsrettigheter blant denne gruppen fortøner seg. Dette fokuset innebærer at jeg har utelatt de som ønsker eller som gjør krav på saudisk statsborgerskap, som for eksempel statsløse (*bidun*) og fremmedarbeidere i landet. Fokuset er således ikke på hvem som er statsborger – men i stedet hvordan statsborgerskap defineres og *hva* statsborgerskapet innebærer av rettigheter og plikter.

1.2 Tidligere forskning

Det finnes få omfattende studier av statsborgerskap i Midtøsten, de fleste studier har konsentrert seg om visse aspekter ved statsborgerskap. Det finnes imidlertid noen unntak: *Citizenship and the State in the Middle East: Approaches and Applications* (Butenschøn et.al 2000) og *Gender and Citizenship in the Middle East* (Joseph et.al 2000) utgjør de første systematiske tilnærmingene til statsborgerskap i Midtøsten, med bidrag fra en rekke fagdisipliner. Videre har Gianluca P. Parolins bidrag ”Citizenship in the Arab World: Kin, Religion and Nation-State” gitt en historisk presentasjon av utviklingen av statsborgerskapsmønstre i den arabiske verden. Han knytter statsborgerskap (*muwatana*) til individets tilhørighet til stamme, religiøs tro og nasjon (Parolin 2009: 115). Rania Maktabi har gjennom sin doktoravhandling levert et solid bidrag til forståelsen av statsborgerskap i Midtøsten. Hun argumenterer blant annet for at statsborgerskap benyttes strategisk av myndighetene i flere stater i regionen: Statsborgerskap strukturerer forholdet mellom hersker og borger på en måte som befester det politiske regimets kontroll over staten (Maktabi 2012: 19).

Andre studier fokuserer på visse aspekter ved statsborgerskap. For eksempel har Abdeslam Marghaoui (2006) analysert den egyptiske grunnloven av 1923 i lys av statsborgerskapsrettigheter, mens Walid Kazziha (1977) har analysert statsborgerskapskonseptet til Muhammed Abduhs Jarida-Umma gruppe. Videre har

gjærne bestemte befolkningsgrupper blitt valgt ut for studier knyttet til statsborgerskap, dette gjelder særlig palestinerne (Davis i Butenschøn et.al 2000) og statsløse (*bidoun*) i Kuwait (Longva i Butenschøn 2000).

Det ser ut til at fokuset på statsborgerskapsrettigheter har økt blant flere aktører i Midtøsten. Studier av ideologiske trender påpeker at politiske bevegelser som Det muslimske brorskapet (Ghobashy 2005, Abed-Kotob 1995), Ennahda Partiet i Tunisia (Tamimi 2001) og Rettferdighets- og utviklingspartiet (PJD) i Marokko (Wegner 2011) har tillagt seg mer liberale standpunkt – basert på ideer om statsborgerskapsrettigheter. Denne utviklingen illustrerer at islamistiske bevegelser i økende grad ser nødvendigheten av en sivil stat, hvor borgernes rettigheter og plikter vis-à-vis staten er klart definert.

Andre studier har forsøkt å forklare mangelen på statsborgerskapsrettigheter i Midtøsten ved å vise til ulike samfunnsmessige faktorer: Hisham Sharabi (1988) har vist til neo-patrikalisme som en barriere mot utvikling av mer moderne former av forholdet mellom stat og borger. Kjetil Selvik og Stig Stenslie (2011) påpeker manglende bevissthet rundt klassebegrepet, mens andre peker på klientelisme som et hinder (Bill og Springborg 1999, Butenschøn et.al 2000, Turner 2000).

Studier av statsborgerskap i gulfstatene, fokuserer på å redegjøre for hvordan borgere i de rentenistiske gulfmonarkiene gikk direkte fra å være subjekter til borgere med kun sosiale rettigheter etter oljeboomen på 1970-tallet (Beblawi 1990 og Gray 2000). Det finnes imidlertid få studier som analyserer Saudi-Arabia ut i fra et statsborgerskapsperspektiv. Joas Wagemakers artikkel i "Saudi Arabia Between Conservatism, Accomodation and Reform" (Meijer og Aarts 2012) er i så måte et interessant bidrag. I "Arguing for Change under Benevolent Oppression: Intellectual Trends and Debates in Saudi-Arabia" påpeker han sjia-muslimenes krav om et fullverdig statsborgerskap (*muwatana*) for alle saudiske borgere. Videre fastslår han at stadig flere saudiere argumenterer for alternative former for statsborgerskap. Mens i "The Consept and Practice of Citizenship in Saudi-Arabia" problematiserer Soraya Altorki det moderne statsborgerskapets relevans i saudisk kontekst hvor kjønnskille er så fremtredende (Joseph et.al 2000).

Gjennom denne studien vil jeg redegjøre for debatter hvor statsborgerskap kan sies å utgjøre kjernen, og vurdere i hvilken grad disse debattene utfordrer det eksisterende

statsborgerskapskonseptet i Saudi-Arabia. Slik håper jeg å bidra til økt forståelse av forholdet mellom stat og borger i Saudi-Arabia. Kjennskap til denne dynamikken er viktig fordi kongedømmet er en av de største politiske enhetene i Gulfen, og landet øver stor innflytelse både internt i regionen og utenfor. Betydelig ustabilitet i Saudi-Arabia vil således ha store følger, det er sannsynlig at eventuell uro vil spre seg også utenfor landets grenser (Davidson 2012: 212).

1.3 Problemstilling

Denne studien vil besvare følgende spørsmål: Saudi-Arabias statsborgerskap garanterer sosiale rettigheter i bytte mot borgerens lydighet til kongen, i hvilken grad utfordrer debattene om sivile og politiske rettigheter dette konseptet?

For å besvare problemstillingen er det nødvendig å undersøke det nåværende statsborgerskapskonseptet i Saudi-Arabia. Det vil jeg gjøre ved å analysere landets grunnlovslignende dokument *Basic Law of Governance* fra 1992 med utgangspunkt i T.H. Marshalls kategorisering av statsborgerskapsrettigheter i sivile, politiske og sosiale rettigheter. Statsborgerskapet, slik det fremkommer i *Basic Law of Governance*, settes også i sammenheng med teori om renteniststaten ettersom dette perspektivet er nyttig for å forklare lovens vektlegging av sosiale rettigheter. Videre tar jeg utgangspunkt i debatter i kjølvannet av den arabiske våren i Saudi-Arabia, hvor ulike samfunnsgrupper stiller krav om sivile og politiske rettigheter i sosiale medier. Kravene analyseres og settes i sammenheng med statsborgerskapsteori. Ved hjelp av denne undersøkelsen vil jeg besvare i hvilken grad debattene utfordrer det eksisterende statsborgerskapet i Saudi-Arabia.

1.4 Teori

Teori om renteniststaten er ofte benyttet for å belyse politiske strukturer og mangelen på demokrati i Gulf-statene. En renteniststat, slik den er presentert av Giacomo Luciani og Hazem Beblawi i *The Rentier State* (1987), er en stat som kan distribuere velferdsgoder til samfunnet uten å skattlegge befolkningen. Dette er muligjort ettersom statsbudsjettet i stor grad baseres på statlig kontrollert eksport av naturressurser.

Saudi-Arabia er en renteniststat *par excellence*. Oljen ble oppdaget i Saudi-Arabia i 1938, utvinningen tiltok etter andre verdenskrig, og i etterkant av prishoppet 1973-74 skjøt oljeinntektene fart. Kombinasjonen av tilsynelatende uuttømmelige reserver og

lave produksjonskostnader medfører enorme inntekter til staten (Stenslie 2010: 59-60).

Renteniststatsteori hevder at slike stater enkelt kan håndtere politisk opposisjon. Teoriens fremste antagelse er at renteniststater kan kjøpe seg fri fra politisk dissens. Flere ressursrike stater i Midtøsten kan karakteriseres som renteniststater, noe som benyttes for å forklare hvorfor disse statene er mindre disponerte til et demokratisk styresett. I tråd med dette perspektivet er økonomisk velferd den fremste variabelen som påvirker både folkets politiske interesser og deres forventninger til deltakelse i politiske beslutningsprosesser. Videre skal den rike staten være i stand til å hindre utvikling og organisering av sosiale grupper som opererer uavhengig av staten og med tilbøyelighet til å søke politiske rettigheter (Ross 2009: 19-21).

Ifølge Luciani og Beblawi karakteriseres forholdet mellom hersker og borger i slike stater av en klientelistisk pakt hvor herskerne kjøper borgernes lydighet gjennom materielle gaver. Dette skal angivelig frigjøre herskerne fra behovet for å søke legitimitet og befolkningen fra å kreve demokrati (Beblawi og Luciani 1987). Til tross for Saudi-Arabias rentenistnatur, har imidlertid opposisjon mot herskerhuset, Al Sa'ud, funnet sted siden opprettelsen av staten i 1932 – og også etter at oljeinntektene begynte å strømme inn. Renteniststatsteorien understreker et viktig poeng, men ettersom teorien først og fremst forklarer hva som *ikke* finner sted i renteniststater – det være seg demokrati, revolusjon eller produktiv økonomisk vekst – er den ikke et nyttig redskap for å oppdage renteniststatens indre dynamikk og endringsprosesser (Selvik 2010: 10). I denne studien vil jeg derfor benytte meg av teorier om statsborgerskap. Fordi dette perspektivet, i motsetning til renteniststatsteori, er et godt utgangspunkt for å analysere befolkningens økende politiske bevissthet og regimets svar.

Jeg tar utgangspunkt i T.H. Marshalls klassiske studie "Citizenship and Social Class" i kategoriseringen av rettighetene som kreves i debattene. Marshall kategoriserer statsborgerskapsrettigheter i tre bestanddeler: sivile rettigheter (likhet for loven, ytringsfrihet, personlig frihet), politiske rettigheter (stemmerett, mulighet til å danne politiske partier og organisasjonsfrihet) og sosiale rettigheter (velferdstilbud, utdanning, helse). Marshall viser forbindelsen mellom statsborgerskap og utviklingen av sivile, politiske og sosiale rettigheter i vestlige demokratier. Han beskriver hvordan Europa gikk gjennom tre stadier kjennetegnet av gradvis utvidelse av sivile, politiske

og sosiale rettigheter og inkludering av nye sosiale klasser. Dermed økte antallet borgere som nøt godt av fullverdige rettigheter, noe som ledet frem til et moderne statsborgerskap. Sivile rettigheter ble først innført på 1700-tallet, mens politiske rettigheter ble etablert på 1800-tallet. Sosiale rettigheter ble innført etter første verdenskrig, først da fikk befolkningen tilgang til velferdsgoder som helsetjenester og pensjon (Marshall 1950).

Marshall skiller mellom politiske, sivile og sosiale statsborgerskapsrettigheter har hatt en betydelig innflytelse på hvordan statsborgerskap studeres. I stedet for Marshall's optimistiske tilnærming – hvor en inkludering av alle borgere etter hvert vil være uunngåelig – fokuseres det i dag på ulike former for statsborgerskap. Blant annet på hvordan forskjellige samfunnsgrupper tildeles ulike typer rettigheter – på denne måten kan rettighetene brukes av den dominerende gruppen for å bevare egen makt og hindre andre gruppers innflytelse (Ariely 2011: 245). Dette synet støttes av Michael Mann som legger til grunn at statsborgerskapsrettigheter brukes som et instrument av de som sitter med makten. Ved å kombinere sivile, politiske og sosiale rettigheter har de som sitter med makten innført ulike mønstre for å inkludere og ekskludere visse grupper for å tilfredsstille egne interesser (Mann 1987: 347-49). Statsborgerskap regulerer således hvem som er inkludert og ekskludert i en stat, de som holdes utenfor mangler helt sentrale rettigheter (Butenschøn et.al 2000: 5).

Statsborgerskap kan defineres som et kontraktbasert forhold mellom staten og individet, og viser til befolkningens rettigheter og plikter (Butenschøn et al. 2000: 4). Det mest fundamentale prinsippet i statsborgerskap er ideen om en universell likeverdig status for alle borgere. Dette er imidlertid ofte et ideal fremfor praksis (Ariely 2011: 241). Individets rettigheter avhenger av type politisk regime og av hvilken omfordelingspolitikk som føres i den aktuelle staten (Maktabi 2011: 9). Hva statsborgerskap innebærer av rettigheter og plikter varierer derfor fra land til land. Videre kan en borger ha formell statsborgerstatus, men likevel ikke ha like rettigheter som øvrige statsborgere. Dette gjelder gjerne minoriteter og er ofte basert på kjønn, religiøs tilhørighet og etnisitet (Ariely 2011: 241). Således fungerer statsborgerskap som en institusjonell kontrollmekanisme som regulerer fordelingen av borgerens rettigheter og plikter, samt hans tilgang til politiske beslutningsprosesser (Butenschøn et al. 2000: 5).

Fokus på statsborgerskap kan bidra til å forstå dimensjoner av forholdet mellom stat og borger som andre tilnærminger ikke fanger opp. Mens tidligere studier gjerne har fokusert på samfunnet i lys av politiske strukturer, retter statsborgerskapsperspektivet fokuset direkte mot samfunnet. Nettopp betydningen av å studere samfunnet for å forstå – og eventuelt forutse – politisk utvikling i Midtøsten er en sentral lærdom fra den arabiske våren.

1.5 Metodisk tilnærming

Denne studien baserer seg på kvalitativ metode. Jeg benytter kvalitativ metode fordi denne tilnærmingen er godt egnet i studier av felt det er gjort lite forskning på fra før. Metoden er nyttig i innhenting av førstehåndskunnskap om tematikken (Thaagard 2002: 12). Videre åpner den kvalitative metoden for en fleksibel tilnærming, noe som er fordelaktig når man nærmer seg et nytt felt (Halvorsen 2011: 133).

Brorparten av dataene er hentet fra det digitale rom. Dataene er tilgjengelige og oppdateres kontinuerlig, materialet er søkbart og finnes på nett i ulike sosiale medier. Innleggene postes både på arabisk og engelsk, jeg vil referere til innlegg på begge språk. I tilfeller hvor innlegg har vært særlig språklig krevende har jeg fått hjelp til oversettelsen fra arabiskspråklige.

Jeg fokuserer på data i det digitale rom fordi sosiale medier utgjør hovedarenaen for kritisk debatt i Saudi-Arabia. Likevel er saudienes bruk av sosiale medier et lite undersøkt felt. På twitter, facebook og i ulike blogger debatteres aktivt statsborgerskapsrettigheter. Det publiseres også kritiske artikler relatert til statsborgerskap i saudisk presse – men her er sensuren strengere. Den arabiske våren understreket sosiale mediers relevans i den arabiske verden. Internett har bidratt til økende politisk bevissthet og organisering hos en generasjon som har vokst opp under autoritære styresett og som tidligere ikke har hatt tilgang til arenaer for politisk debatt (Howard og Hussain 2013: 3-4). Dette er også tilfelle i Saudi-Arabia.

Jeg har særlig gjennomgått data fra twitter, fordi twitter er meget stort i Saudi-Arabia. Andelen twitter-brukere steg med 3000 prosent fra 2011 til 2012, og i dag er det over fire millioner aktive twitrere som twitrer mer en 50 millioner *tweets* hver dag. Over halvparten av alle internettbrukere har en konto på twitter – noe som er unikt i verdensammenheng (Arabian Gazette: 2013). Twitter ble opprettet i 2006, og er et raskt voksende fenomen over hele verden – i dag er twitter blant verdens ti mest

besøkte sider på internett. Twitter er et sosialt medium hvor brukere oppretter egne brukerkontoer, hvor man kan publisere korte meldinger på inntil 140 tegn eller bare lese andres meldinger. Aktive brukere publiserer meldinger, mens inaktive brukere kun leser andres meldinger, såkalte *tweets*. Samtidig er det mulig å følge andre brukere av interesse, samtidig kan man kommunisere via twitter. Det er vanlig å legge til en hashtag (#), som er et stikkord for diskusjonen og som gjør meldingene søkbare for andre. For eksempel benyttet de saudiske kvinnene som i 2011 trosset forbudet mot å kjøre bil hashtaggen #Women2drive, søker jeg på denne hashtaggen vil jeg få opp meldinger (*tweets*) som omhandler denne tematikken.

Studien inkluderer ustrukturerte intervjuer som supplement til data fra sosiale medier, dette for å utdype synspunkter som fremkommer *online*. Ustrukturerte intervjuer er nyttige for å få førstehåndsinformasjon om fenomenet man er interessert i (Halvorsen 2011:137). Siden jeg ved bruk av ustrukturerte intervjuer ikke fikk stilt de samme spørsmålene til alle respondentene, fikk jeg belyst mitt interessefelt gjennom ulike synspunkter og innfallsvinkler. Høsten 2011 bodde jeg seks måneder i Riyadh, hvor jeg var hospitant ved den norske ambassaden. Intervjuobjektene inkluderer tolv saudiske borgere med ulik politisk og samfunnsmessig tilknytning, åtte intervjuer ble gjennomført i Riyadh under mitt opphold i landet. Fire av intervjuene ble foretatt mens jeg var i Norge, derfor ble disse gjennomført via telefon. Intervjuene foregikk på engelsk, ettersom informantenes engelskspråklige evner overgår mine arabiske. Dette var uproblematisk for informantene, fordi samtlige har studert eller arbeidet i et engelskspråklig land. I omtalen av de saudiske kvinnene som aksjonerte med å kjøre bil i 2011, har jeg inkludert informasjon som fremkom i samtaler med de kvinnelige aksjonistene. I løpet av mitt opphold i Riyadh deltok jeg på flere møter med kvinnene, i disse sammenhengene møttes de hjemme hos hverandre for å diskutere aksjonene og planlegge nye.

Jeg benytter også skriftlig primærdata, det grunnlovslignende dokumentet *Basic Law of Governance*, som grunnlag for analysen i kapittel 3. Saudi-Arabias har en annen lov ”Lov om Nasjonalitet” som i hovedsak regulerer hvem som *er* eller kan bli saudisk statsborger. *Basic Law* definerer derimot befolkningens rettigheter og plikter – som er mitt interessefelt. Jeg refererer til loven på engelsk, dette fordi det foreligger en engelsk versjon i Saudi-Arabias offisielle nettsider.

1.5.1 Metodologiske og etiske utfordringer

En studie hvor analysen i stor grad baseres på data fra det digitale rom byr samtidig på utfordringer. Svært mange saudiere er aktive i sosiale medier, og jeg har gått gjennom mye datamateriale på twitter, facebook, blogger og andre nettsider. Samtidig har jeg vært nødt til å foreta et utvalg av data. Jeg har valgt å prioritere krav fra sentrale samfunnsaktører når jeg viser til debattene, ikke minst fordi disse personene er enkle å identifisere og plassere i korrekt kategori i forhold til analysen i kapittel 4. At sentrale samfunnsaktører krever rettigheter, gir dessuten en viss tyngde til kravene da de er viktige opinionsdannere.

Mitt utvalg er i seg selv en tolkning av hva jeg mener er relevant for å besvare problemstillingen. Ved innhenting av data har jeg fokusert på å finne innlegg som kan benyttes for å underbygge studien, herunder krav om økte sivile og politiske rettigheter – dette har medført at data som også kunne vært av relevans er viet mindre oppmerksomhet. Jeg har gjennom innsamlingen av materiale vært bevisst på dette og forsøkt å sørge for at innleggene jeg baserer analysen på er relevante og representative.

Samtlige av intervjuobjektene var kjent med at det de fortalte ville bli brukt i en akademisk sammenheng. Jeg besluttet på forhånd å anonymisere informantene. Dette til tross for at flere opptrer *online* uten å skjule sin identitet, eller er aktive samfunnsdebattanter i andre arenaer. Jeg velger å anonymisere fordi krav om politiske og sivile rettigheter er sensitive tema i Saudi-Arabia, og jeg ønsker derfor ikke å knytte deres navn til denne studien.

1.6 Struktur

Studien er inndelt i seks kapitler. Det er nødvendig med en kontekstuell innføring før analysen presenteres i kapittel 4 og 5. Kapittel 2 fokuserer derfor på politisk dissens, og hvordan kongedømmet er preget av den arabiske våren. Kapittel 3 redegjør for statsborgerskap i Saudi-Arabia. Her viser jeg at saudisk statsborgerskap garanterer sosiale rettigheter i bytte mot borgernes lydighet til kongen. Kapittel 4 tar for seg debatter om rettigheter blant sjia-minoriteten, kvinner, salafister og liberale. Her vil jeg søke svar på hvorvidt debattene om politiske og sivile rettigheter utfordrer det tradisjonelle konseptet om statsborgerskap i Saudi-Arabia. Kapittel 5 belyser hvordan regimet har svart, da også dette vil gi en pekepinn på hvorvidt kravene utfordrer det eksisterende saudiske statsborgerskapskonseptet. Konklusjonen kommer i kapittel 6.

2. Arabisk vår i Saudi-Arabia

Al Sa'ud har vært drivkraften bak tre statsformasjoner på den arabiske halvøy, det første Sa'ud-dynastiet (1745-1811), det andre Sa'ud-dynastiet (1843-65) og det moderne Saudi-Arabia som ble opprettet i 1932. Etableringen av det moderne kongedømmet transformerte samfunnets maktstrukturer, og siden har Saud-familien dominert den politiske arenaen fullstendig (Stenslie 2009: 82). Saudi-Arabia er et dynastisk monarki, hvor kongen besitter utøvende, lovgivende og dømmende makt. 'Abd al-'Aziz al-Sa'ud, grunnleggeren av det moderne Saudi-Arabia, fikk 36 sønner og 21 døtre med forskjellige kvinner. Dog uten å bryte det islamske kravet om å ikke ha flere enn fire koner samtidig. Sønnene hans har fulgt sin fars eksempel, følgelig består kongefamilien i dag av flere tusen prinser og prinsesser. Det at kongefamilien er så tallrik, gjør at familien kan sørge for at kvalifiserte medlemmer besitter alle nøkkelverv (Stenslie 2010: 17-19). Politiske partier og nasjonale valg er forbudt ved lov.

Al Sa'ud baserer sin legitimitet i stor grad på wahhabi-tolkningen av islam. Wahhabisme er en form for puritansk salafisme som oppstod i Najd – i de sentrale deler av den arabiske halvøy – på 1700-tallet. Det at akkurat wahhabismen har blitt så sentral i Saudi-Arabia skyldes en allianse inngått mellom grunnleggeren av den første saudiske staten Muhammed ibn Saud og den religiøse lederen Mohammed ibn 'Abd al-Wahhab i 1744/45 (Maisel 2007: 83). 'Abd al-Wahhabs politiske doktrine var inspirert av Ibn Taymiyya, en velkjent islamsk lærd som levde i Bagdad fra 1263 til 1326. Ibn Taymiyya la til grunn at en islamsk stat skulle basere seg på to likeverdige autoriteter, makthaverne (*umara*) og de lærde (*ulama*'). Makthaverne var ansvarlig for det politiske styre gjennom konsultasjon med de lærde (Selvik og Stenslie 2011: 248). Alliansen la følgelig til grunn et styresett basert på en fusjon av politikk og religion. Denne koblingen mellom politikk og religion er et sentralt trekk ved wahhabismens politiske ideologi (al-Atawneh 2009: 724).

2.1 Opposisjon mot Al Sa'ud

Selv om politiske partier og organisering er forbudt, har opposisjon rettet mot Al Sa'ud og wahhabi-tolkningen av islam alltid vært til stede i Saudi-Arabia (Meijer og Aarts 2012: 4). Opprettelsen av det moderne kongedømmet Saudi-Arabia forente regioner med svært ulike kulturer under et styre som fremmer en nasjonal identitet basert på skikker fra regionen Najd. Både kongefamilien og Muhammad Ibn Abd al-

Wahhab er fra dette området. Najd, som ligger i innlandet er kjennetegnet av religiøs og sosial konservatisme. Hijaz, en region i vestlige deler av den arabiske halvøy, er derimot kjent for en mer åpen kultur og har lange tradisjoner for kritikk av kongehuset. Den annerledes kulturen forklares gjerne med områdets geografiske beliggenhet. I motsetning til innlandet Najd, ligger Hijaz ved Rødehavet og grenser mot Jordan. Samtidig er Hijaz preget av tilstrømmingen av pilegrimer fra hele verden, som kommer for å besøke de hellige byene Mekka og Medina – som ligger i Hijaz. Dette har medført impulser fra mindre konservative kulturer, noe som trolig har bidratt til at Hijaz beskrives som en mer liberal region. Størstedelen av den sjiamuslimske befolkningen holder til i den østlige provinsen al-Hasa. Al-Hasa er også kjent for sin regionale karakter og langvarige opposisjon mot herskerhuset fra Najd. Ulikheten mellom de forskjellige regionene gjør at det fremdeles er uenighet blant forskere hvorvidt det finnes en felles nasjonal identitet i Saudi-Arabia. Mangelen på en felles nasjonal identitet har vært en medvirkende faktor for dissens i kongedømmet (Selvik 2010: 13).

Islamistisk dissens har vært den drivende opposisjonelle kraften i Saudi-Arabia siden kongedømmets opprettelse. Statsdannelsen ble legitimert gjennom å forsvare det ”autentiske islam” – noe islamistisk dissens har utfordret fra begynnelsen. Saudiske islamister opererer derfor i en kontekst som skiller seg fra realiteten for islamister i andre land hvor det opponeres mot en sekulær stat. Ettersom Saudi-Arabia allerede definerer seg som en islamsk stat, er det heller slik at islamistene konkurrerer med regimet i forhold til hvem som representerer den ”riktige” formen for islam (Lacroix 2011: 2).

Den islamistiske opposisjonen i Saudi-Arabia har tatt ulike former. Elementer tilknyttet den konservative wahhabi-orienterte retningen, som er forbundet med det saudiske samfunnet og statlig ulama’, har til tider opponert mot Al Sa’ud.

Wahhabistisk dissens har hevdet at herskerne ikke lever opp til den religiøse standarden de har satt for resten av landet (Sager 2005: 235). Noe som var tilfellet etter at oljeinntektene for alvor begynte å strømme inn på 1970-tallet. Oljerikdommen medførte sosiale endringer som mange konservative wahhabi-lærde så negativt på. Det fremste eksempelet på wahhabi-orientert opposisjon manifesterte seg i okkupasjonen av det helligste stedet i islam, moskeen i Mekka, i 1979. Juhayman al-Utaybi, en religiøs aktivist, og hans gruppe bestående av omkring 50 dedikerte og

konservative disipler, utfordret kongefamiliens islamske troverdighet (Hegghammer og Lacroix 2011). I tillegg til kritikken fra konservative religiøse og sosiale krefter, førte hendelsen i Mekka og frykt for sjia-muslimsk innflytelse som følge av den islamske revolusjonen i Iran i 1979 til at Al Sa'ud strammet grepet om samfunnet (al-Rasheed 2005: 106). Wahhabismen fikk større plass i det offentlige rom og den religiøse fløyen fikk økt innflytelse i den sosiale sfæren. Dette medførte strengere kontroll av det sivile samfunnet og at kvinners frihet ble redusert.

I løpet av de siste tyve årene har islamistisk dissens i landet blitt aktualisert. Dette skyldes særlig vekkelses-bevegelsen (*al-sahwa al-islamiyya*) (Utvik 2010: 38). *Sahwa*-bevegelsen utviklet seg først på saudiske universiteter på 1970-tallet. Dens ideologi tar utgangspunkt i en kombinasjon av tradisjonell wahhabi-lære og moderne ideer fra Det muslimske brorskapet (Lacroix 2005: 38). *Sahwa*-bevegelsen har siden 1990-tallet bemerket seg gjennom kritikk av kongehuset. Bevegelsen rettet sterk kritikk mot kongehuset da 500 000 amerikanske soldater ble stasjonert i Saudi-Arabia under Gulf-krigen i 1990-91. *Sahwa*-bevegelsen skilte seg således fra wahhabi-ulama' tilknyttet statsapparatet, som legitimerte hendelsen (Meijer og Aarts 2012: 5). I motsetning til wahhabi-ulama', tok *al-sahwa* nye standpunkt i sosiale og kulturelle spørsmål og fremmet modernitet basert på islamske argumenter. Ikke minst benyttet bevegelsen kassettpillere, som på den tiden var ny teknologi, for å spre sitt budskap. *Sahwa*-bevegelsen består av selvstendige ulama' og "liberale" islamister som kan deles i to leire, en jobber for politisk reform og en jobber for sosial reform (Sager 2005: 242). I forbindelse med den arabiske våren har *sahwa*-bevegelsen igjen blitt svært aktuell. Stéphane Lacroix hevder at verken oljerikdommen eller alliansen med wahhabi-ulama' er grunnen til manglende massemobilisering på gateplan i Saudi-Arabia. I stedet mener han det skyldes at kongehuset har kooptert *sahwa*-bevegelsen (Lacroix 2011: 20). Det er imidlertid, som det vil redegjøres for i kapittel 4, prominente salafister tilknyttet *sahwa*-bevegelsen som igjen bemerket seg med kritikk av herskerhuset.

2.2 Vredens dag avlyst

Den arabiske våren, kjennetegnet av folkelige opprør mot autoritære regimer, har satt sitt preg på flere land i den arabiske verden. Opptøyene medførte at autoritære ledere i Egypt, Tunisia, Libya og Jemen ble utfordret – og fjernet fra makten. Den arabiske

våren har medført uroligheter og iverksatt politiske endringsprosesser og uroligheter som vil prege regionen i lange tider fremover (Bellin 2012: 1-2).

Utviklingen kan betraktes som den tredje bølgen av revolusjoner i den arabiske verden. Den første bølgen rettet seg mot europeisk kolonialisme og protektorater. Den andre bølgen rettet seg mot vestlig postimperialisme og økonomisk dominans, og førte blant annet til nasjonalisering av oljeindustrien. Den tredje bølgen, den arabiske våren, har derimot rettet seg mot interne forhold – mot autoritære og korrupte herskere i form av krav om en ny kontrakt mellom borger og stat (Rafizadeh 2012). Fokuset på interne forhold, er som nevnt, en tendens som også er synlig i saudiarabiske debatter i kjølvannet av den arabiske våren.

Det var knyttet spenning til hvorvidt uroen også ville nå det konservative og oljerike Saudi-Arabia. Kongefamilien var bekymret og ga løfter om flere sosiale rettigheter for å dempe eventuell misnøye blant befolkningen (Lacroix 2011: 1). Herskerfamilien forberedte seg imidlertid godt – den advarte befolkningen mot å delta i demonstrasjoner og klargjorde sikkerhetsstyrkene for å slå ned på et eventuelt opprør. Det ble billedlig advart mot at myndighetene ”vil kutte av enhver finger” dersom noen demonstrerte mot regimet (Jones 2011: 1). 5. mars utga innenriksdepartementet følgende advarsel:

Kongedømmet forbyr kategorisk alle former for demonstrasjoner, marsjer, protester og tilkalling til slikt. Dette fordi slik handling bryter med prinsipper i sharia, saudiske verdier og tradisjoner. Slik handling vil kun resultere i å forstyrre offentlig ro og skade offentlige og private interesser (Middle East Voices: 15. mai 2012).

Det religiøse etablissementet stilte seg bak kongehuset og advarte også folket mot å demonstrere. Det ble utstedt *fatwaer*, juridiske erklæringer basert på islamsk rettslære, som la til grunn at demonstrasjoner ikke er tillatt i islam (Hertog 2011: 1). 6. mars 2011 utga Rådet av de øverste religiøst lærde (*hay'at kubar al-ulama'*) en omfattende fatwa hvor det het:

Siden kongedømmet Saudi-Arabia er basert på Koranen, sunna, lydighetspakten og behovet for enhet og lydighet, skal reform ikke finne sted gjennom demonstrasjoner og andre metoder som medfører uroligheter og som splitter samfunnet. Dette er bekreftet av våre lærde som har forbudt disse metodene og advart mot dem (Islamopedia: 2013).

Til tross for advarslene fra myndighetenes side ble 11. mars 2011 annonsert av aktivister som ”vredens dag”. Flere, både i og utenfor Saudi-Arabia, forventet store demonstrasjoner (al-Rasheed 2011: 1). Det som synes å være de bakenforliggende årsakene til opptøyer i andre arabiske land var, og er fortsatt, tilstede i Saudi-Arabia. Et autoritært styre, samt utbredt korrupsjon og undertrykkelse. Ikke minst, og til tross for kongedømmets oljerikdom, sosioøkonomiske problemer som særlig rammer den unge delen av befolkningen (Lacroix 2011: 1). Likevel ble det ble ingen ”vredens dag” i Saudi-Arabia. Saudierne strømmet ikke ut i gatene, og det forble relativt rolig i landet i hvert fall på overflaten.

Selv om det ikke ble en ”vredens dag” i Saudi-Arabia, vil jeg hevde at kongedømmet er preget av den arabiske våren og at det er mulig å argumentere for en politisk oppvåkning. Den politiske oppvåkningen har vært sammensatt og tatt ulike former. I løpet av den arabiske våren var det demonstrasjoner i de sjia-dominerte østlige provinsene – områder som har vært preget av uro over lengre tid (Lacroix 2011: 1). Den sjia-muslimske minoriteten utgjør omkring 15 prosent av den saudiske befolkningen og har lenge følt seg marginalisert og undertrykket på grunn av sin religiøse tilhørighet. I løpet av og i kjølvannet av den arabiske våren har sjia-muslimene i økende grad demonstrert mot denne undertrykkelsen. De har også demonstrert i solidaritet med den sjia-muslimske befolkningen i Bahrain. Men den politiske oppvåkningen begrenser seg ikke til et økende sjia-muslimsk opprør.

Demonstrasjoner og mindre protester har forekommet hyppigere enn tidligere også i andre deler av det saudiske samfunnet. Dette har blant annet inkludert mindre markeringer foran offentlige kontorer i større byer som Buraydah, Taif, Abha, Jeddah og Riyadh. Dette inkluderer byer i Najd, Al Sa’ud og wahhabi-islams kjerneområde. Demonstrantene har i slike sammenhenger som regel krevd arbeid og løslatelse av politiske fanger. Videre har en gruppe kvinner bemerket seg gjennom å trosse myndighetene ved å kjøre bil. Særlig bemerkelsesverdig er det at tradisjonelt apolitiske wahhabi-lærde har samlet seg offentlig i protest mot kongefamilien. Bakgrunnen for protestene var at kongen, for første gang, utnevnte kvinner til Det konsultative rådet (*majlis al-shura*). At geistlige protester er oppsiktsvekkende gitt deres offisielle holdning hvor protest anses som ”uislamsk” – og noe som vil medføre kaos (*fitna*) (al-Omran: 20. januar 2013). I tillegg har en rekke protestskriv med krav

om endring preget Saudi-Arabia. Disse kravene har satt på prøve i hvilken grad opposisjon tillates av kongefamilien og hvordan slike krav besvares.

Politisk mobilisering i Saudi-Arabia er følgelig ikke et nytt fenomen, men har fått et løft i etterkant av den arabiske våren. Tidligere bølger med politisk mobilisering i Saudi-Arabia er blitt trigget av regionale hendelser. Dette var tilfelle i etterkant av den islamske revolusjonen i Iran, under Gulf-krigen 1990-91, etter angrepet mot USA 11. september 2001 og også nå – i kjølvannet av den arabiske våren (Meijer og Aarts 2012: 5).

Fokuset for den politiske debatten har imidlertid endret seg, i dag rettes fokuset mot interne forhold. Denne endringen illustreres blant annet gjennom den minkende interessen omkring kongedømmets nære relasjon til USA. Under Golfkrigen i 1990-91 da amerikanske soldater ble stasjonert i Saudi-Arabia, medførte dette sterk kritikk av kongehuset fra flere hold (Lacroix 2011: 2). I februar 2013 ble det kjent at amerikanerne har benyttet en militærbase i landet i forbindelse med droneangrep mot Jemen, uten at dette provoserte frem en større debatt om forholdet til USA (al-Jazeera: 7. februar 2013). Dagens fokus er i stedet rettet mot interne saudiske forhold og kjennetegnes av krav om økte rettigheter for saudiske statsborgere. Flere samfunnsgrupper i Saudi-Arabia ønsker å endre den nåværende forestillingen som ligger til grunn for reguleringen mellom stat og individ i landet. Mer spesifikt: å transformere saudiske borgere fra å være undersåtter til fullverdige statsborgere.

3. Statsborgerskap i Saudi-Arabia

Reguleringer av statsborgerskap er som regel nedfelt i landets grunnlov (Altorki 2000: 218). Saudi-Arabia har imidlertid ikke en grunnlov i vanlig forstand. Derimot ligger islamsk lov (*sharia*) til grunn som landets grunnlov. Religion – nærmere bestemt wahhabismen – er grunnleggende for den saudiske statens identitet og kan sies å utgjøre Saudi-Arabias ideologiske ryggrad.

Ved opprettelsen av det moderne kongedømmet Saudi-Arabia i 1932 videreførte 'Abd al-'Aziz al-Sa'ud (1876-1953) den wahhabistiske arven. Samtidig som han forente de ulike regionene på den arabiske halvøya innenfor rammene av én stat. I denne prosessen sverget de forskjellige stammene og lokale lederne lydighet (*bay'a*) til kongen (*wali al-amr*) mot at de ble gitt beskyttelse (Altorki 2000: 223). Dette beskriver et klientelistisk forhold, et system som utviklet seg som følge av individets behov for beskyttelse gitt fraværet av en sentralisert statsmakt. På den arabiske halvøy hadde imidlertid ikke individet krav på rettigheter, det var dets medlemskap i en større gruppe som sikret slik beskyttelse (Parolin 2009: 34). Dette er fremdeles tilfelle i dagens Saudi-Arabia hvor det er familien, fremfor individet, det refereres til i statsborgerskapet (Altorki 2000: 221). Videre baserer statsborgerskapet seg i stor grad fremdeles på det tradisjonelle prinsippet hvor lydighet til styresmaktene er sentralt. Landets oljeinntekter har imidlertid ført til at statsborgerskapet er blitt tillagt en ny dimensjon: sosiale rettigheter (Okruhlik 2009: 95-96). De enorme oljeinntektene har gjort landet i stand til å tilby betydelige velferdsgoder, dog fremdeles i bytte mot lydighet til kongen. Myndighetene presenterer en forestilling hvor herskeren bryr seg om og ivaretar undersåttenes materielle behov, mot at undersåttene sverger sin lydighet til kongen (Okruhlik 2005: 154).

3.1 Velferd mot lydighet

Forskere har påpekt at det saudiske samfunnet er delt inn i ulike klasser, som besitter høyst forskjellige rettigheter og plikter (se for eksempel Fandy 1999: 30-31 og Stenslie 2009: 81-82). Det å være saudisk statsborger betyr ikke at man har like rettigheter, men derimot at rettighetene henger sammen med hvilken klasse man tilhører. Med dette som utgangspunkt kan man hevde at det finnes ulike klasser av saudiske statsborgere. Kongefamilien utgjør en slags "executive class", og sammen med Al Shaykh – etterkommere av Ibn Abd al-Wahhab – utgjør de den mest fornemme eliten. "Business class" består av aristokratiske stammefamilier med nære

bånd til herskerfamilien – og dertil tilhørende privilegier. ”First class” består av menn som erkjenner seg til wahhabi-retningen innenfor islam, mens ”second class” består av kvinner og ulike minoritetsgrupper. ”Second class” utgjør en form for annenrangsborgere, som historisk sett er gitt færre rettigheter enn andre statsborgere (Brysk og Shafir 2004: 7). I Saudi-Arabia gjelder dette i hovedsak sjia-muslimer og kvinner, begge grupper er utsatt for diskriminering i ulike former. Kvinner og menn har for eksempel ikke like rettigheter, noe som er reflektert både i lov og i praksis. Saudiske kvinner er blant annet avhengig av en mannlig slektning (*mahram*) som verge for å få tilgang til ulike former for sosiale rettigheter, herunder velferdsgoder som utdanning og helsetjenester (Altorki 2000: 222).

Samtidig finnes en betydelig klasse uten statsborgerskap, nemlig fremmedarbeiderne. I Saudi-Arabia er det i dag omtrent åtte millioner fremmedarbeidere, som utgjør omtrent en fjerdedel av den totale befolkningen (Davidson 2012: 62). Denne gruppen inkluderes ikke i studien, men dens tilstedeværelse er verdt å bemerke da den utgjør en stor andel av den saudiske befolkningen. Ikke minst bidrar ekskluderingen av denne gruppen til at saudisk statsborgerskap kan fremstå som et privilegium.

Oljeinntektene har bidratt til å forsterke dette klassesystemet. Familiene nærmest Al Sa’ud er gitt flere rettigheter og goder, på bekostning av familiene i de nedre klassene (Fandy 1999: 30). Dette antyder at statsborgerskap i Saudi-Arabia, i tråd med sentral statsborgerskapsteori (Maktabi 2012, Mann 1987, Hinnebuch 2000), benyttes strategisk av kongefamilien ved å sørge for inkludering og ekskludering av ulike sosiale klasser basert på egne interesser.

Fremstillingen av de ulike klassene i det saudiske samfunnet er selvsagt noe forenklet og skillete mellom disse er til dels flytende. Likevel mener jeg fremstillingen er nyttig for å etablere konteksten debattene om rettigheter oppstår i. Mamoun Fandy understreker at forståelsen av klassesystemet ”is essential to understanding the existence of protest within the Saudi society as well as the state`s response to different sources of dissent” (Fandy 1999: 31).

3.2 Basic Law of Governance

Det er vanskelig å dra slutninger om Saudi-Arabias statsborgerskap med utgangspunkt i islamsk lov, som ligger til grunn som landets grunnlov. For å undersøke det saudiske statsborgerskapet er det derfor nødvendig å undersøke andre

kilder. I Saudi-Arabias tilfelle er *Basic Law of Governance (al-nizam al-asasi)* et naturlig utgangspunkt. Loven er et grunnlovslignende dokument fra 1992, som legger til grunn borgernes rettigheter og plikter. Således gir loven oss et innblikk i hvordan forholdet mellom stat og borger reguleres i Saudi-Arabia.

Når det gjelder borgerens plikter, er det særlig lydighet (*bay'a*) som vektlegges i *Basic Law*. I tråd med landets islamske karakter benytter regimet gjerne utdrag fra Koranen og *hadith*-litteraturen som utgangspunkt for å beskrive forholdet mellom stat og borger. Myndighetene refererer til vers (*aya*) 4,59 i Koranen, "Dere som tror, adlyd Allah, adlyd Profeten, og de med autoritet blant dere", for å underbygge nødvendigheten av lydighet til herskerhuset. Denne referansen, og familiens sentrale stilling i det saudiske statsborgerskapet, kommer til syne i artikkel 9 i *Basic Law*:

The nucleus of Saudi society is the family and its members should be brought up on the basis of the Islamic creed and its requirement of allegiance and obedience to God, to His Messenger and to those in authority; respect for and implementation of laws, and love of and pride in the homeland and its glorious history.

Denne lydighetspakten er i henhold til wahhabismens politiske ideologi, hvor legitimitet er avhengig av at herskeren styrer i tråd med islamsk lov. Til gjengjeld skylder borgerne herskeren lydighet (Haykel 2001: 1). Ifølge Ibn Abd al-Wahhabs lære, er det obligatorisk å adlyde herskeren selv om han er en despot, så lenge han ikke bryter med islamsk lov. Artikkel 6 i *Basic Law* legger til grunn at lydigheten til kongen er basert på islamsk lov, og at den ikke må brytes under noen omstendighet:

Citizens shall pledge allegiance to the King on the basis of the Book of God and the Sunnah of his Messenger, and on the basis of submission and obedience in times of hardship and ease, fortune and adversity.

Basic Law fremmer et todelt syn på rettigheter. Mens loven i stor grad ivaretar rettigheter knyttet til den private og økonomiske sfæren, er offentlige rettigheter svært restriktive (al-Fahad 2005: 387). Borgerens sosiale rettigheter vies størst fokus i loven, og staten garanterer et sosialt sikkerhetsnett:

The State shall guarantee the right of the citizen and his family in emergencies, sickness, disability, and old age, and shall support the social security system and encourage institutions and individuals to participate in charitable work (artikkel 27).

Videre skal staten sørge for en rekke sosiale velferdsgoder som gratis utdanning, helsetjenester og ikke minst arbeid til alle:

The State shall facilitate the provision of job opportunities to every able person, and shall enact laws that protect the workman and the employer (artikkel 28).

The State shall provide public education, and shall be committed to combating illiteracy (artikkel 30).

The State shall be responsible for the care of public health, and shall provide health care to every citizen (artikkel 31).

I henhold til demokratisk teori er sosiale rettigheter avgjørende for å sette borgeren i stand til å delta i det politiske livet og ta i bruk sine politiske rettigheter (Ariely 2011: 243). I saudisk kontekst kan derimot vektleggingen av sosiale rettigheter tolkes som et virkemiddel for å kjøpe borgernes lydighet. Slik fungerer de sosiale rettighetene i stedet som et hinder for utvikling av sivile og politiske rettigheter. Fordelingen av sosiale rettigheter fungerer således som en kontrollmekanisme og et middel for å sikre legitimiteten til kongefamilien, ikke en mekanisme som stimulerer borgeren til å delta i det politiske liv. Teori om renteniststater underbygger denne forståelsen av forholdet mellom borger og stat. Beblawi og Luciani (1987) viser hvordan forholdet mellom borger og renteniststat baseres på en uskrevet klientelistisk pakt hvor herskerne kjøper lydighet gjennom å tilby materielle goder (Beblawi og Luciani 1987).

Saudiske statsborgere har som vist lovfestet en rekke sosiale rettigheter, mot at de sverger lydighet (*bay'a*) overfor kongen (*wali al-amr*). I motsetning til politiske rettigheter gir ikke sosiale rettigheter anledning til å påvirke politikk og beslutningsprosesser. Dette forklarer hvorfor sosiale rettigheter er mer fremtredende enn politiske rettigheter i udemokratiske regimer (Ariely 2011: 246). Etersom saudiske borgere kun besitter sosiale rettigheter mangler de også muligheten til å påvirke hvordan disse rettighetene blir fordelt. De saudiske borgernes politiske og sivile rettigheter er med andre ord sterkt begrenset. Alminnelige borgeres tilgang til de øverste politiske vervene er utelukket, disse er forbeholdt kongefamilien:

Governance shall be limited to the sons of the Founder King Abd al-Aziz ibn Abd ar-Rahman al-Faysal al-Saud, and the sons of his sons. Allegiance shall be pledged to the most suitable amongst them to reign on the basis of the Book of Good Most High and the Sunnah of his Messenger (PHUB) (artikkel 5: b).

I tillegg til at det kun er direkte etterkommere av Ibn Sa'ud – grunnleggeren av det moderne kongedømmet – som kan styre landet, er borgernes tilgang til politiske beslutningsarenaer og mulighet for å påvirke politikken som føres i landet svært begrenset. Gitt de sterke føringene som ligger til grunn for landets lovgivning:

Governance in the Kingdom of Saudi Arabia derives its authority from the Book of God Most High and the Sunnah of his Messenger, both of which govern this Law and all the laws of the State (artikkel 7).

Basic Law legger til grunn borgerens rett til deltakende styre, denne retten er imidlertid gitt på basis av det islamske prinsippet om konsultasjon (*shura*) og er således også begrenset til dette prinsippet. Det understrekes at enhver borger skal kunne henvende seg direkte til styresmaktene ved behov:

The court of the King and of the Crown Prince shall be accessible to every citizen and to every one who has a complaint or a grievance. Every individual shall have the right to address public authorities in matters of concern to him (artikkel 43).

Governance in the Kingdom of Saudi Arabia shall be based on justice, shura (consultation), and equality in accordance with the Islamic Shari'ah (artikkel 8).

Når det gjelder borgerens sivile rettigheter, legges det til grunn av staten skal beskytte menneskerettighetene, så fremt de er i overensstemmelse med islamsk lov: "The State shall protect human rights in accordance with the Islamic Shari'ah" (artikkel 26). Det gis imidlertid ingen garanti av kvinners rettigheter, religionsfrihet eller retten til fri forsamling. At rett til fri forsamling ikke nevnes er dog ikke oppsiktsvekkende i en stat som forbyr politiske partier, fagforeninger, demonstrasjoner og som på generell basis betrakter sivile samfunn med en viss skepsis (al-Fahad 2005: 387). Videre er ytringsfriheten langt på vei begrenset:

Mass and publishing media and all means of expression shall use decent language and adhere to State laws. They shall contribute towards educating the nation and supporting its unity. Whatever leads to sedition and division, or undermines the security of the State or its public relations, or is injurious to the honor and rights of man, shall be prohibited. Laws shall set forth provisions to achieve this (artikkel 39).

Det fremkommer i *Basic Law of Governance* at statsborgerskap i Saudi-Arabia garanterer borgerens sosiale rettigheter, mens det til gjengjeld kreves lydighet til kongen. Borgerens sivile og politiske rettigheter er i stor grad fraværende. De ulike klassenes rettigheter differensieres ikke i *Basic Law of Governance*, med unntak av

politiske rettigheter – hvor det klart fremkommer at disse er forbeholdt Al Sa'ud. Statsborgernes manglende sivile og politiske rettigheter skyldes både uformell og formell diskriminering.

4. Debatter om statsborgerskap

Da det bare har funnet sted mindre demonstrasjoner, har det ikke vært en arabisk vår i Saudi-Arabia i form av massemobilisering hvor store folkemengder tar til gatene. Det betyr imidlertid ikke at kongedømmet er immun mot hva som foregår i regionen. Landet er på ingen måte ”et unntak”. Saudi-Arabia er en høyst integrert del av den arabiske verden.

Det eksisterer misnøye, noe som kommer til syne i sosiale medier som twitter, facebook og i ulike blogger. Mens egyptere, syrere, jemenitter og bahrainere tok til gata, i tillegg til å mobilisere på nett, så har saudiere først og fremst mobilisert *online*. Det er her at kritikk og misnøye over manglende rettigheter særlig kommer til syne (Stenslie 2012). I sosiale medier legges tabuer til side og sensitive emner som behov for politisk og sosial reform debatteres aktivt. Dette ble klart allerede tidlig i forbindelse med den arabiske våren. Blant annet var flere saudiere forarget over at regimet ønsket Tunisias president Ben Ali velkommen til landet, etter at hans egen befolkning hadde fjernet ham fra makten. Murtadha Almtawaah, en saudisk aktivist, ytret følgende på sin blogg:

Saudi people are very upset (about the kingdom offering refuge to Ben Ali) and what do Saudis do when they get upset? They turn to Twitter, change their Facebook picture, and discuss it with their friends (Almtawaah 16. januar 2011).

Et annet eksempel som illustrerer svekkede tabuer er opprettelsen av en gruppe på facebook tidlig i februar 2011, kalt ”The People Want to Reform the Regime” (*al-sha’b yurid islah al-nizam*). Dette er det samme slagordet som er blitt brukt av demonstranter i andre arabiske land i forbindelse med den arabiske våren – noe som illustrerer at den saudiske befolkningen lot seg inspirere av hendelsene i Midtøsten. Dette styrker tilhørigheten mellom den saudiske ”våren” og i de øvrige landene. I løpet av kort tid hadde gruppen tiltrukket seg tusenvis av følgere. I tillegg til krav om lik fordeling av statens velstand, og reell håndtering av problemet med økende arbeidsledighet, krevde gruppen en rettferdig justissektor, tiltak mot korrupsjon og respekt for menneskerettigheter (Davidson 2012: 212). Det ble også publisert flere protestskriv, hvorav to var særlig viktige: ”Mot en stat med rettigheter og institusjoner” og ”Deklarasjon av nasjonal reform”. Protestskrivene samlet ulike samfunnsgrupper som representerte hele det politiske spekteret i Saudi-Arabia, og sosiale medier var avgjørende for distribusjonen av protestskrivene.

Videre har det vært påfallende hvordan sosiale medier blir brukt i politisk sammenheng. Til tross for forbudet mot politiske partier, ble Partiet for den islamske *umma* (*hizb al-umma al-islamiyya*) opprettet i februar 2011. Partiet bestod av islamister, sekulære akademikere, menneskerettighetsaktivister og advokater. Dette partiet benytter seg i stor grad av sosiale medier. Partiet har blant annet en egen facebook-side, som de benyttet for å informere kong Abdallah om sitt budskap:

You know very well what big political developments and improvements of freedom and human rights are currently happening in the Islamic world. ...it's time to bring this development to the kingdom (Partiet for den islamske *umma* 18. juli 2011).

Det faktum at sosiale medier er et så sentralt verktøy for saudisk opposisjon skyldes fraværet av andre tilgjengelige arenaer. Ikke-statlige institusjoner, politiske partier og uavhengige organisasjoner er i stor grad forbudt. Den virtuelle opposisjonen er derimot sammensatt og inkluderer ulike grupper av salafister, liberale, menneskerettighetsaktivister, kvinner, ungdom og minoriteter (al-Rasheed 2012: 5). Saudiske myndigheter forsøker å sensurere innholdet som kommer frem i sosiale medier – men har innsett at deres forsøk i stor grad er fånyttet som følge av det enorme antallet brukere (al-Omran 2013: 2).

Videre vil jeg vise til debatter i sosiale medier som illustrerer en økende bevissthet rundt – og krav om rettigheter – på bakgrunn av ideen om statsborgerskap. Debattene foregår blant de ulike klassene i Saudi-Arabia, men reelle krav stammer primært fra ”førsteklasse” og ”andreklasser”. Fokuset er på politiske og sivile rettigheter – gitt at saudiske borgere primært har sosiale rettigheter. Det er verdt å nevne at saudiske borgere også etterspør sosiale rettigheter. I de senere årene har det vært vanskeligere for kongedømmet å leve opp til deres lovnader om, og befolkningens forventninger om, sosiale rettigheter (Davidson 2012: 54). Dette har medført at også krav om ”consumer rights” eller sosiale rettigheter forekommer i økende grad (intervju Steffen Hertog 2. mai 2013). Jeg har imidlertid valgt ikke å fokusere på krav om sosiale rettigheter, da mitt interessefelt er hvorvidt krav om sivile og politiske rettigheter utfordrer det nåværende statsborgerskapskonseptet.

4.1 Sjia-minoriteten

Sjia-minoritetens stilling i Saudi-Arabia er påvirket av hvordan dens tro oppfattes av wahhabi-lærde. I henhold til wahhabi-lære er streng monoteisme (*tawhid*) avgjørende,

og wahhabi-lærde omtaler gjerne sjia-islam som polyteisme (*shirk*) på grunnlag av sjiaenes hengivelse overfor imamene, heriblant imam Ali og hans sønn Husayn. De Geistlige er kritiske til at sjia-muslimer ikke anerkjenner de første tre etterfølgerne (*kalifene*) til profeten Muhammed. De stempler derfor sjia-muslimer som fornekttere (*rawafid*) (DeLong-Bas 2004: 64). Dette bekreftes av Laila Makboul som i sin masteroppgave viser hvordan sentrale trekk ved sjiaenes religiøse praksis defineres som *shirk*. Hun illustrerer også hvordan sjia-minoriteten er ekskludert fra kongedømmets historiske narrativ – til tross for at de utgjør mellom ti og femten prosent av landets befolkning (Makboul 2012: 17). Slik nedsettende omtale av sjia-muslimer, kombinert med at de anklages for lydighet til Iran, har medført at saudiske sjia-muslimer blir ansett som avvikende eller frafalne muslimer, og en ”femte kolonne” som fraterniserer med rivalen Iran.

Videre marginaliseres sjia-muslimene økonomisk. Til tross for at brorparten bor i den oljerike østlige provinsen tilfaller oljeinntektene først og fremst den sentrale regionen Najd – kjerneområdet til både Sa’ud-familien og wahhabi-islam. Sjia-muslimene diskrimineres også på arbeidsmarkedet. De ekskluderes fra stillinger innenfor diplomatiet og statsbyråkratiet, og hindres i å oppnå høyere stillinger i næringslivet basert på deres sekteriske tilhørighet.

Som følge av den langvarige marginaliseringen har sjia-aktivister over lengre tid debattert manglende rettigheter – også før den arabiske våren. Dette kommer blant annet til syne gjennom bloggen til den sjia-muslimske journalisten Ahmed al-Omran. Al-Omran er en meget aktiv og sentral samfunnsdebattant i Saudi-Arabia. Han har i en årrekke drevet en blogg kalt ”Saudi Jeans”, siden 2012 har han også drevet bloggen ”Riyadh Bureau”. Han inviteres gjerne på internasjonale konferanser for å snakke om rettigheter i Saudi-Arabia, og deltok blant annet på Oslo Freedom Forum 2012.

Al-Omran viser at sjiaenes krav om like rettigheter i visse tilfeller støttes av andre ikke-sjia-muslimske saudiere. I ett innlegg på bloggen ”Saudi Jeans” viser al-Omran til en uttalelse fra Khalid al-Dakhil, en liberal sosiolog ansatt ved King Saud University i Riyadh. Al-Dakhil er en anerkjent akademiker og spaltist – som blant annet har jobbet for den London baserte avisen al-Hayat og vært gjesteforsker ved Carnegie Endowments. Al-Dakhil påpeker at sjia-muslimene har krav på flere rettigheter – i likhet med resten av det saudiske samfunnet:

The Shiites in Saudi Arabia are citizens just like everyone else there, and should be taken as such. But, at the same time, the Shiites themselves should not behave as Shiites. They should behave and act as citizens, and insist on their rights first and foremost as Saudi citizens, and not as Shiites. This does not mean that they should abandon their beliefs. NO. But these beliefs should be enriching part of the the cultur and politics of the whole society. In other words, the Shiites should be promoters of religious diversity in the country (al-Omran: 6. februar 2007).

Innlegget førte til debatt i kommentarfeltet til bloggen Saudi Jeans. ”Yazeed” kritiserer det han oppfatter som en betinget støtte til sjia-minoriteten fra al-Dakhil. ”Yazeed” spør hvordan al-Omran stiller seg til uttalelsen og i hvilken grad han er enig. Al-Omran svarer følgende:

I tend to agree with him (al-Dakhil) because I think the Shiites' demands are inseparable part of the reform that all Saudis are looking for: the freedom to practice their beliefs is a part of freedom of expression, and the equality they are demanding is not something exclusive to them because all of us are looking forward to the day when the words of King Abdallah become a reality: justice for all (al-Omran: 6. februar 2007).

I kjølvannet av den arabiske våren krever stadig flere sjia-muslimer fullverdig statsborgerskap (*muwatana*). Over de siste to årene har intensiteten og ordlyden i saudiske debatter på twitter og facebook endret seg dramatisk, med kritikk av myndighetene på et nivå som Saudi-Arabia aldri har opplevd tidligere (al-Omran 2013: 5). Krav om rettigheter kommer fra intellektuelle, religiøst lærde, aktivister, kvinner og menn. Fokuset for debattene er anti-sekterisme og behovet for å inkludere sjia-muslimene i det saudiske samfunnet. Det uttrykkes frustrasjon over sjiaenes manglende rettigheter i ulike sosiale medier, ikke minst uttrykkes det ønsket om hva et statsborgerskap bør inkludere.

Hassan al-Saffar, en av Saudi-Arabias mest prominente sjia-geistlige, står i bresjen for krav om rettigheter. Han er tilknyttet en pragmatisk og dialog-orientert strømning kalt reformistene (*islahiyyin*). På sin egen nettside vektlegger han viktigheten av en valgt nasjonalforsamling:

Saudi-Arabias befolkning ser frem til å velge deres representanter til en nasjonal folkeforsamling, som reflekterer folkets vilje. Et valgt parlament vil bidra til å løse landets problemer, i tillegg til dets primære oppgave med å utstede lover og reguleringer, vedta statsbudsjettet, samt kontroll av den utøvende makten (Hassan al-Saffar 24. november 2012).

”SaudiShia,” en sjia-muslimsk organisasjon som arbeider for minoritetens rettigheter, twitrer følgende 24. april 2013:

Real citizenship is morally and mentally accepting different people as they are all from one nation sharing the same fate

Recognizing diversity and equal citizenship would greatly contribute in controlling the differences & promoting communication.

Tawfiq al-Sayf, en velrenommert sjia-muslimsk sosiolog, er blant de fremste forkjemperne for sjia-minoritetens rettigheter i Saudi-Arabia. Han baserer seg gjerne på vestlige tenkere som Thomas Hobbes, John Locke og Jean-Jacques Rousseau (Meijer og Aarts 2012: 23-24). Han tar avstand fra sekterisme og vektlegger viktigheten av ytringsfrihet (*hurriyyat al-ra'y*). Al-Sayf knytter krav om rettigheter til konseptet statsborgerskap. I et innlegg på ”rasid.com”, en moderat nettside drevet av saudiske sjia-muslimer, argumenterer han for en ny sosial kontrakt mellom hersker og borger. Den sosiale kontrakten bør ta utgangspunkt i et gjensidig forhold mellom hersker og borger, hvor begge parters plikter og rettigheter ligger til grunn.

Å bare snakke om islamsk rettferdighet, og påpeke at nasjonene i Midtøsten etablerte menneskerettigheter før Vesten er ikke nok – med mindre det resulterer i en bindende lov, som gjør det mulig for den ressursvake og undertrykkede å søke sine rettigheter (Rasid.com 2. mars 2013).

4.2 Kvinner

Kvinnens deltakelse, både i det offentlige og i det private, er svært begrenset i Saudi-Arabia (Altorki 2000: 221). Kvinner er avhengig av tillatelse fra en mannlig slektning (*mahram*) for å studere, arbeide, reise og gifte seg. Inntil nylig var de ekskludert fra deltakelse i Det konsultative rådet og de hadde heller ikke stemmerett i lokale valg – dette ble opphevet gjennom kongelig dekret i september 2011. I Global Gender Gap Report fra 2012 kommer landet på en 132. plass av totalt 135 rangerte land. Rapporten påpeker særlig marginaliseringen av saudiske kvinner på det politiske og økonomiske plan (Global Gender Gap Report 2012: 304-305).

Marginaliseringen av kvinner er et resultat av en kombinasjon av streng wahhabi-lære, stammetradisjoner og generell konservatisme. Kvinnens stilling er preget av at landet er en islamsk stat, og av de lærdes betydelige innflytelse i den sosiale sfæren (Meijer og Aarts 2012: 15). Kongehuset har dessuten tradisjonelt begrenset kvinnens rettigheter for å underbygge regimets islamske karakter – og slik sikre legitimitet fra

islamske og konservative krefter. I løpet av 2000-tallet har imidlertid denne trenden til dels snudd, og flere betrakter kong Abdallah som en forsiktig forkjemper for kvinnerettigheter (al-Rasheed 2010: 268). Det religiøse etablissementet fungerer i denne sammenhengen som en bremsekloss, da de lærde mener kvinnerettigheter vil svekke islams stilling i det saudiske samfunnet. Denne holdningen kom blant annet til syne da medlemmer av Rådet for de øverst religiøst lærde protesterte offentlig mot kong Abdallahs avgjørelse om å tillate kvinner i Det konsultative rådet.

I forbindelse med den arabiske våren har man sett en oppblomstring av krav om kvinnerettigheter. Saudiske kvinner har organisert seg og debatterer aktivt i sosiale medier. Målet er et statsborgerskap som etablerer like rettigheter for begge kjønn, og en slutt på diskrimineringen av kvinner. Våren 2011 kjørte en rekke kvinner bil i saudiarabiske gater og brøt forbudet mot kvinner bak rattet. De publiserte videoer av aksjonen i sosiale medier. Aksjonen vakte stor oppmerksomhet, og kvinnene tiltrakk seg både støtteerklæringer og vrede. Kvinnenes bruk av sosiale medier var avgjørende for den oppmerksomheten de fikk, og ifølge en av mine kilder bidro disse kvinnene til kongens avgjørelse om å slippe til kvinner i Det konsultative rådet (intervju 23. mai). Kvinnene postet innlegg på facebook, skrev meldinger på twitter og lastet opp videoer på YouTube. Da kvinner fra ulike byer deltok, var sosiale medier et nyttig verktøy for å planlegge aksjoner og kommunisere med hverandre. Samtidig møttes kvinner hjemme hos hverandre for å diskutere og planlegge nye aksjoner (intervju Riyadh 2011). Kvinnene argumenterer for kvinners rett til å kjøre bil på bakgrunn av *Basic Law of Governance*:

The State discrimination is based on gender so that men are granted the right to freedom of movement and even adolescents and children driving is tolerated while women are strictly prohibited. This is unjust. This is also not complying with the Basic Law of governance of the country since, instead of basing it on consultation; the ban was issued on the basis of the views of a limited number of men with the exclusion of women.. Since the rights of citizens is guaranteed by Article VIII of the Basic Law of Governance adopted by the state and on which our government is founded, we hereby will exercise this right and the state has to support us and provide us with protective laws to practice it safely (al-Nafjan: 31. august 2012).

Kvinnene jobber aktivt for reform også på et bredere plan. I en film postet på YouTube, under #Right2Dignity – som er en av *hashtagene* kvinnebevegelsen benytter seg av – legges det til grunn at:

Citizenship for Saudi women should include a formal recognition by the state of my full citizenship with the same civil, political, social, and legal duties and rights that are granted for male members (YouTube: 7. mars 2011).

Det argumenteres videre for at det må utarbeides et lovverk som sikrer likhet for loven, hvor kvinner og menn har de samme rettighetene innenfor juridiske, økonomiske og kommersielle anliggender. Samtidig understrekes behovet for en kodifisert familielov, som ivaretar kvinners interesser i skilsmisse og barnefordelingssaker. Kvinnene etterspør også politiske rettigheter og foreslår hvordan regimet bør gå frem for å sikre et likeverdig statsborgerskap for kvinner:

Developing a gradual quota system to ensure the representation of women in all levels of decision making, public services, and government sector to elevate women to the full citizenship status (YouTube: 7. mars 2011).

Manal al-Sharif, en kjent kvinneaktivist, ble arrestert 22. mai 2011 etter at hun brøt kongedømmets *de facto* forbud mot at kvinner kjører bil. Al-Sharif hadde lastet opp en video på YouTube hvor hun kjører bil. Hun ble tiltalt for å ødelegge kongedømmets rykte utad og for å ”stirring up public opinion”, men ble benådet av kongen (Human Rights Watch). Al-Sharif argumenterer for at saudiske kvinner skal ha de samme rettighetene som menn og at kvinnebevegelsen ikke vil gi seg før de har oppnådd dette målet: ”We will not accept to be nonexistent and our demands marginalized.. It`s time for women to take an action after their voices have failed to be heard” (Gulf States Newsletter 27. mai 2011: 4).

Eman al-Nafjan, en kjent kvinneaktivist som står bak bloggen “Saudiwomen`s Weblog” tar til orde for politisk reform. I ett innlegg på bloggen hevder hun at både islamistiske og liberale strømninger i Saudi-Arabia ønsker et konstitusjonelt demokrati:

What most agree on, across liberal and Islamist factions, is more like a Norwegian model; a constitutional monarchy with an elected PM and parliament and a welfare system that reflects how rich the country is (Eman al-Nafjan 12. januar 2013).

4.3 Liberale

Det er ikke bare ”andreklassborgere” – herunder den sjia-muslimske minoriteten og kvinner – som har mobilisert i forbindelse med den arabiske våren. Bredere samfunnslag har omfavnet konseptet om statsborgerskap, kravene kommer også fra

den mer privilegerte ”førsteklassen”. I dag utfordres kongehusets legitimitet særlig av to viktige strømninger i det saudiske samfunnet: en islamist-orientert gruppe og en gruppe med liberale referansepunkter (al-Rasheed 2005:190).

De liberale (*al-libraliyyun*) er en bred betegnelse som inkluderer individer og grupper som ønsker reform innenfor rammene av det eksisterende monarkiet. Liberalisme i saudisk kontekst tar ideologisk utgangspunkt i vestlig praktisering av liberalisme. Liberale i Saudi-Arabia jobber spesielt for konstitusjonalisme, politiske rettigheter, menneskerettigheter – også for kvinner og minoriteter, samt for å svekke innflytelsen til det religiøse etablissementet (Dekmejian 2003: 401). Det liberale segmentet i Saudi-Arabia beskrives gjerne som marginalt (Stenslie 2009: 183 og Sager 2005: 242). Likevel har liberale aktivister markert seg med kritikk av kongehuset i kjølvannet av den arabiske våren og tiltrukket seg støtteerklæringer fra ulike hold.

Det er videre mulig å skille de liberale i to ulike grupper: sosialt liberale og politisk liberale. De sosialt liberale ønsker først og fremst reform innenfor den sosiale og kulturelle sfæren. Det legges til grunn at det saudiske samfunnet ikke er klart for demokratisering – som per nå kun vil gagne deres islamistiske motpart. De politisk liberale mener at også reform av det politiske systemet er nødvendig (Lacroix: 2. juni 2010). Liberale, som siden 2003 har sendt protestskriv til kongen hvor de krever reform, mobiliserte ikke i forbindelse med ”vredens dag”. I stedet stadfestet de sin lydighet til kongen, og tok samtidig til orde for konstitusjonelt monarki gjennom nye protestskriv (al-Rasheed 2011: 518).

Mohammed al-Qahtani og Abdullah al-Hamed er blant de fremste og trolig de mest kjente rettighetsforkjemperne i Saudi-Arabia. De har i en årrekke bemerket seg gjennom deres arbeid for økte rettigheter i landet. Al-Qahtani og al-Hamed er dessuten to av grunnleggerne bak Saudi Civil and Political Rights Association (ACPRA). ACPRA ble opprettet uten tillatelse i 2009 og arbeider for å etablere sivile og politiske rettigheter i Saudi-Arabia. I et innlegg på ACPRAAs nettsider 22. juni 2012, oppfordres saudiere til å kreve at det legges betingelser til lydighetspakten. Det argumenteres for at det saudiske regimet er illegitimt fordi det ikke tar hensyn til prinsippet om konsultasjon (*shura*), noe som betyr at regimet ikke styrer i tråd med folkets ønsker. Det presiseres at kongehuset dermed bryter lydighetspakten: ”The Saudi government denies the principle of the oath of allegiance, because allegiance is a type of social contract in which consultation is required, as legitimacy only stems

from the people” (ACPRA nettside 22. juni 2012). Videre påpekes det at det nåværende forholdet mellom hersker og folk er utdatert og at man trenger en ny kontrakt mellom partene:

The original contract between Mohammed bin Abdulwahhab and Mohammed bin Saud had its special circumstances, when they had attempted to form a government in the barren desert of the Arabian Peninsula. The later expansion to a contract between a group of princes and clerics (the duality) was also practical for a time. However, today, the people are in need of a new social contract, one between the reformed Saudi regime and free people. This can only be done through a constitutional governance that draws its legitimacy from the people. The government must be elected, representative of the people's will, and held accountable to them alone (ACPRA nettside 22. juni 2012).

I juni 2012 ble al-Qahtani og al-Hamed stilt for retten, tiltalt for en rekke forhold. Herunder for å ha etablert en ulovlig organisasjon, truet den nasjonale enheten, og for brudd på lydighetspakten (*bay'a*) til kongen. Gjennom hele rettsaken har al-Qahtani twitret om dens forløp, og saken har ført til mye kritikk av myndighetene i sosiale medier. Mange støttespillere – aktivister, intellektuelle og akademikere – har dessuten fulgt rettsaken for å demonstrere sin støtte til aktivistene. 9. mars i år ble al-Qahtani dømt til ti års fengsel og al-Hamed til fem år – i tillegg til seks år fra en dom som han tidligere hadde blitt benådet for (al-Omran 9. mars 2013). Dommene vakte sterke reaksjoner – også på twitter. Forretningsmann og spaltist Essam al-Zalem kaller dommene mot de to menneskerettighetsforkjemperne ”en farse” (al-Zalem 9. mars 2013), mens advokaten Badr al-Jafaari anklager retten for ”misbruk under dekke av sharia og i religionens navn” (al-Jafaari 9. mars 2013).

Også enkeltpersoner påpeker behovet for en ny samfunnskontrakt. Khalid al-Dakhil legger til grunn at den arabiske våren har gjort det helt klart at det er nødvendig å endre forholdet mellom stat og borger, ”There is no longer any argument about whether this relationship should change. The argument now should be about how this change should occur” (al-Dakhil 24. desember 2012). Han argumenterer for at sosiale rettigheter alene ikke er tilstrekkelig for å møte de utfordringene Saudi-Arabia står ovenfor. Gevinsten av regimets økonomiske tiltak er kortvarige ifølge al-Dakhil. Effektene av økonomiske tiltak vil ikke vare lenger enn noen år som følge av befolkningsvekst, inflasjon og andre forhold. I stedet mener han at regimet bør sørge for politisk reform, da dette vil medføre gunstige langtidseffekter:

The positive impact of the political reforms, particularly the constitutional reforms, remains for decades, because these reforms, before anything else, are concerned with the promotion of the durability of the state institutions, and support the political stability in the current phase that the region is passing through (ibid).

18. mars 2011 talte Kong Abdallah i statlig tv, hvor han takket borgerne for deres lydighet – implisitt for at befolkningen ikke tok til gaten 11. mars. Talen ble etterfulgt av en annonsering av kongelige dekret om økonomiske tildelinger – som særlig gagnet det ultra-konservative religiøse etablissementet. Dette var noe mange saudiere reagerte negativt på, og flere av disse publiserte sine innvendinger på twitter. Menneskerettighetsaktivisten og advokaten Abdulrahim Allahim, en kjent samfunnsdebattant i Saudi-Arabia, kastet seg også inn i debatten om statsborgerskap i kjølvannet av den arabiske våren. Allahim responderte slik på twitter:

En geistlig er bare en borger, akkurat som jeg. Hvorfor er han og hans kollegaer favorisert, når det grunnleggende prinsippet om statsborgerskap burde sikre at han og jeg er likeverdige foran loven? Siden det kongelige dekretet ble annonsert leter jeg fremdeles etter et svar (Allahim 19. mars 2011).

Al-Qahtani twitret følgende om dekretet: ”De undertrykkende arabiske regimene prøver å beholde ”status quo” gjennom skremselspropaganda, bestikkelser og hærer av leiesoldater i deres tjeneste” (al-Qahtani 18. mars 2011). Abdullah bin Abid, en kjent menneskerettighetsadvokat som tidligere har sittet fengslet fordi han forsvarte aktivister som krevde sivile og politiske rettigheter, hans responderte ved å vektlegge behovet for et system som ivaretar borgerens rettigheter: ”Det som trengs er en grunnlov og et system som beskytter borgerens og de i sentrale stillingers rettigheter, deres plikter. Vi trenger ikke flere sikkerhetsstyrker; sikkerhet finnes i rettigheter og gjennom politisk deltakelse” (bin Abid 19. mars 2011).

4.4 Salafister

Selve begrepet *salafi* baserer seg på ideen om *al-salaf al-salih* (de fromme forfedrene) – gjerne definert som Profetens samtidige og de to etterfølgende generasjonene. Disse utgjør et sentralt ideal for hvordan muslimer bør leve og organisere sitt samfunn. Sentralt i salafisters religiøse doktrine (*aqida*) er en streng fortolkning av Guds enhet (*tawhid*), og vektleggingen av at Koranen, Profetens tradisjon (*sunna*) og de fromme forfedrene utgjør de eneste gyldige kildene til autoritet (Utvik 2010: 33).

Mens liberale anerkjenner konseptet statsborgerskap (*muwatana*) og ønsker å etablere like politiske, sivile og sosiale rettigheter for alle saudiske borgere, har salafister en tendens til en mer eksklusiv tilnærming. Salafister vektlegger gjerne det tradisjonelle islamske beskyttelsessystemet (*dhimma*). I henhold til klassisk islamsk lov blir enhver muslim som oppholder seg i *dar al-islam ipso facto* en muslimsk borger. Kristne og jøder, som tilhører bokens folk (*ahl al-kitab*), vil bli kategorisert som *dhimmi*. En *dhimmi* har ikke tilsvarende rettigheter og plikter som de muslimske borgerne (Parolin 2009: 113). På den andre siden har salafister gjerne en mer transnasjonal tilhørighet, basert på konseptet om den islamske nasjonen (*umma*). Nasjonalstaten (*wataniyya*) som konsept avvises og i stedet ser man for seg et islamsk kalifat hvor statsborgerskap (*muwatana*) ikke er et relevant begrep. På bakgrunn av at kvinners rettigheter skal baseres på sharia, kan salafister argumentere for ulikt statsborgerskap basert på kjønn. Salafister tar sterk avstand fra alt som kan minne om helgendyrkning og noen hevder at sjia-muslimer og sufier bedriver polyteisme (*shirk*). Dette gjør at strenge salafister ikke regner dem som muslimer – og følgelig har de ikke krav på like rettigheter (Utvik 2010: 34).

Det er dog tegn på at salafistenes tradisjonelle innstillinger til statsborgerskap er i endring. Flere saudiske salafister har utviklet mer liberale standpunkt – basert på ideer om statsborgerskapsrettigheter. Selv om salafistene ikke er liberale – i den forstand at individuelle rettigheter nødvendigvis anerkjennes – går idealet i retning en sivil stat fremfor et utopisk ideal om et kalifat. Wahhabi-lærde anses som regimets talerør og vegrer seg for å omtale sensitive temaer. Salafistene som ikke er tilknyttet det statlige religiøse etablissementet har i økende grad tatt bladet fra munnen. Dette har medført at stadig flere saudiere fester lit til disse, fremfor de wahhabi-lærde (Alhargan 2012: 129). Ifølge Stéphane Lacroix er flere prominente salafister, som Salman al-Awda, Ayed al-Qarni, Yusuf al-Ahmed og Muhammad al-Ahmari, aktive i debatter om økte statsborgerskapsrettigheter. Samtlige er opptatt av politiske og sivile rettigheter, og ønsker omfattende politiske reformer (intervju 10. mai 2013). Dette kommer også til syne *online*. Saudiske salafister har erobret sosiale medier, og har uten sammenligning flere følgere enn andre reformaktivister. Dette illustrerer deres betydelige innflytelse i det saudiske samfunnet (Financial Times: 6. juli 2011).

Salman al-Awda, en av Saudi-Arabias mest prominente salafister, har gjort seg bemerket ved å kreve politiske og sivile rettigheter. Al-Awda, en sentral skikkelse

tilknyttet *sahwa*-bevegelsen, var i etterkant av Gulf-krigen i 1990-91 en skarp kritiker av Al Sa'ud. Dette satt han fengslet for i fem år. Da han slapp ut i 1999 fremstod han som en mer moderat religiøs figur og ble tatt inn i varmen igjen av regimet (al-Omran 19. mars 2013). I kjølvannet av den arabiske våren har han igjen blitt mer kritisk ovenfor kongefamiliens politiske styre og utfordrer på nytt regimet. Ikke minst gjennom hans aktivitet på sosiale medier – hvor han særlig appellerer til den yngre generasjon saudiere. Al-Awda er svært aktiv på sosiale medier. Han har både en engelsk- og en arabiskspråklig twitter-konto, facebook-side og en egen hjemmeside. I mai 2013 hadde han over 2 800 000 følgere på sin arabiskspråklige twitter-konto.

Det statlig religiøse etablissementet i Saudi-Arabia har i sterke ordelag fordømt de folkelige opptøyene i forbindelse med den arabiske våren som ”uislamske”. Al-Awda fronter en mer pragmatisk holdning. I 2012 publiserte han boken ”Spørsmål om Revolusjon” (*asilat al-thawra*). Her tar han til ordet for en ny og mer positiv tilnærming til revolusjon – som i henhold til sunni-lære har vært forbundet med ustabilitet, kaos og fare (al-Rasheed 2013: 1). Han utfordrer på denne måten prinsippet om lydighet (*bay'a*) til herskeren, og hevder at det finnes en middelvei mellom fullstendig lydighet til herskeren og militært opprør: ”organisert kollektiv handling som regulerer politisk opposisjon og ansvarlighet” – som kan skje gjennom en fredelig revolusjon. Han argumenterer videre for en sosial kontrakt som regulerer monarkiets makt og stadfester individets rettigheter. Han avviser ideen om et teokrati, og legger til grunn at en islamsk stat bør ta utgangspunkt i et kontraktbasert forhold mellom stat og borgere (al-Awda 2012).

Ikke overraskende ble boken forbudt i Saudi-Arabia – og al-Awda har i stedet benyttet sosiale medier for å dele bokens budskap. Gjennom sosiale medier argumenterer han for et kontraktbasert forhold mellom herskere og borgere, og for et mer demokratisk styresett i Saudi-Arabia: ”Democracy might not be an ideal system, but it is the least harmful, and it can be developed and adapted to respond to local needs and circumstances” (al-Awda 15. juli 2012).

Han uttrykker bekymring for manglende arenaer for politisk debatt, og mener dette kan skape kime til uro også i Saudi-Arabia. 15. mars 2013 publiserer al-Awda et åpent brev i sosiale medier hvor han henvender seg til regimet. Brevet tar for seg en rekke sosiale og politiske utfordringer, herunder vilkårlige fengslede, behovet for

politisk reform og korrupsjon. Han understreker også viktigheten av at krav om økte statsborgerskapsrettigheter imøtekommes fra herskerhuset:

I likhet med hele menneskeheten, har også vårt folk håp, behov og rettigheter. De vil ikke forbli stille for alltid når disse er fullstendig eller delvis nektet dem. Når sinnet eskalerer, mister religiøse, politiske og sosiale figurer sin appell: gata vil deretter overta lederskapet (al-Awda 15. mars 2013).

Ikke minst påpeker han at pluralisme er en forutsetning for et rettferdig regime, han advarer mot sekterisk konflikt og de konsekvenser det kan medføre. Han legger til grunn at minoriteters rettigheter bør garanteres innenfor rammen av et demokrati (al-Awda 2012). Dette synliggjøres også gjennom hans aktivitet på twitter. 26. februar i år skrev han følgende: ”Nasjonen tilhører alle landets borgere. Det er ikke i noens interesse å marginalisere andre” (al-Awda 26. februar 2013).

Yusuf al-Ahmed, en salafist-*ulama*’ ansatt ved Muhammed ibn Sa’ud Universitetet i Riyadh, har også utfordret regimet i kjølvannet av den arabiske våren (Miller og Schanzer 2012: 52). I juli 2011 publiserte han flere protestskriv i sosiale medier hvor han kritiserer innenriksdepartementet for varetektsfengsling av personer over lang tid uten verken tiltale eller dom. Dette medførte at han ble arrestert selv og dømt for brudd på lydighet ovenfor herskeren og for å ha truet den nasjonale enheten. Al-Yusuf ble benådet av kongen og sluppet fri i november 2012 (al-Omran 13. november 2012).

Partiet for den islamske *umma*, som ble ulovlig opprettet i forbindelse med den arabiske våren, krever et forhold mellom stat og borger basert likeverd. Partiet utstedte 25. juli en erklæring kalt “Det er ingen forskjell mellom hersker og folket i islam”. I erklæringen heter det “*Ummaen* er enig i at det ikke er forskjell mellom den som styrer og de som styres. De er alle like foran Gud.” (Partiet for den islamske *umma* 25. juli 2011).

4.5 Folket ønsker rettigheter

Selv om den arabiske våren ikke har slått ut i full blomst i Saudi-Arabia, i form av massemobilisering i gatene, så har våren bevisstgjort landets borgere deres manglende politiske og sivile rettigheter. Saudi-Arabia er – i likhet med andre arabiske nasjoner – preget av den arabiske våren.

Debattene om sivile og politiske rettigheter utfordrer ikke direkte Al Sa’uds styre. Kravene som stilles uttrykker derimot behov for reform innenfor rammene av den

eksisterende staten. Sentrale aktører blant sjia-befolkningen, kvinner, liberale og salafister uttrykker enighet om behovet for en ny sosial kontrakt som også garanterer deres politiske og sivile rettigheter. Dette innebærer at forholdet mellom hersker og borger må omdefineres.

Studien viser at det foregår en nasjonal mobilisering for økte rettigheter. Aktørene jeg har vist til legger til grunn at den saudiske befolkningen bør ha like rettigheter (*huquq*) og plikter (*wajibat*). Det er imidlertid verdt å nevne at det naturligvis er delte meninger blant befolkningen – for eksempel finnes det mange salafister som ikke ønsker at sjia-befolkningen skal ha like rettigheter basert på en konservativ forståelse av islamsk lov. Formålet med denne studien har vært å vise at det finnes en bred mobilisering på tvers av samfunnsmessig tilhørighet. Neste kapittel vil vise hvordan regimet har svart på denne mobiliseringen.

5. Regimets svar

Den arabiske våren har satt sitt preg på Saudi-Arabia. Som vist i forrige kapittel har våren medført økt politisk bevissthet, og landet er i så måte intet ”unntak.” Den saudiske befolkningen stiller krav om sivile og politiske rettigheter, noe som særlig kommer til syne i sosiale medier. Dette har også herskerhuset merket seg. Regimet kan ikke operere i et vakuum, det er følgelig nødt til å forholde seg til og svare på kravene om rettigheter.

I artikkelen ”Reflections on Power” legger T.H. Marshall til grunn at makt kan forstås som *potensiale* til innflytelse (Marshall 1981: 144). Han klassifiserer sivile, politiske og sosiale rettigheter basert på rettighetens maktpotensial, med utgangspunkt i hvilken grad rettigheten aktiverer borgerens rolle i samfunnet. Alle rettigheter besitter en form for maktpotensial, men noen rettigheter har mer maktpotensiale enn andre rettigheter. Rettigheter med høyt maktpotensial vil utfordre den dominerende gruppen i større grad enn rettigheter med lavere maktpotensial. Følgelig tildeles gjerne minoriteter hovedsakelig rettigheter med lavt maktpotensial, mens de ekskluderes fra rettigheter med høyere maktpotensial. I Saudi-Arabias tilfelle er det imidlertid slik at store deler av befolkningen – og ikke bare minoritetene – kun er gitt rettigheter med lavt maktpotensial. En slik bruk av rettigheter hjelper Al Sa’ud å sikre egen maktposisjon *vis-à-vis* andre deler av samfunnet.

Ifølge Marshall er sosiale rettigheter kjennetegnet av deres manglende maktpotensial. Gjennom sosiale rettigheter er borgeren kun en konsument – og ikke en aktør. Sivile og politiske rettigheter derimot besitter maktpotensial. Disse rettighetene setter borgerne i stand til å jobbe mot realiseringen av egne interesser. Denne forståelse av statsborgerskapsrettigheter, bidrar til å forklare hvorfor sosiale rettigheter er fremtredende i Saudi-Arabia, mens sivile og politiske rettigheter er svært begrensede.

5.1 Sosiale rettigheter

I kjølvannet av den arabiske våren har regimet først og fremst svart ved å underbygge det nåværende statsborgerskapet, som presentert i *Basic Law of Governance*. Her garanteres sosiale rettigheter mot at borgerne sverger lydighet til kongen. Regimet styrker denne forståelsen gjennom å tilby økte sosiale rettigheter og styrke de klientelistiske nettverkene. Dette ligner regimets respons på tidligere tilfeller med interne uroligheter. Økonomiske gavepakker ble utdelt i etterkant av okkupasjonen av

moskeen i Mekka i 1979 og som følge av den interne uroen under Gulf-krigen i 1990-91. I forbindelse med den arabiske våren var imidlertid gavepakken til befolkningen større enn noen gang, det var tydelig at Al Sa'ud var urolig for at uroen i andre arabiske land også skulle spre seg til kongedømmet. I februar og mars 2011 delte regimet ut en velferdspakke verdt 130 milliarder USD (tilsvarende ca. 1000 milliarder NOK) – et beløp større enn kongedømmets totale statsbudsjett i 2007. Tiltakene inkluderte blant annet 60 000 nye stillinger til innenriksdepartementet, bygging av 500 000 nye hus, samt en økning av minstelønnen i offentlig sektor til 3000 saudiske riyaler i måneden (tilsvarende ca. 4700 NOK) (Hertog 2011: 18). I tillegg forsterket regimet alliansen med det religiøse etablissementet, som også ble tildelt en betydelig sum av regimets gavepakke. Slik understreket kongehuset at den religiøse fløyen fremdeles utgjør en viktig alliert. Mange oppfattet støtten til de statlige *ulama*' som en takk fra regimet for at *ulama*' understreket nødvendigheten av lydighet til herskeren tidlig i 2011. En nevø av tidligere kong Fahd, som regjerte fra 1982 til hans død i 2005, forklarte meg på følgende vis hvorfor kongehuset primært har svart ved å tilby flere sosiale rettigheter:

I henhold til islamsk lov skal herskeren sørge for sine undersåtter, oljerikdommen har gjort dette enklere for oss i Saudi-Arabia. Men befolkningen er blitt vant til å få alt fra staten – dette har medført at yngre saudiere ikke ønsker å jobbe (intervju 12. mai 2013).

Marshall avviser fullstendig sosiale rettigheters potensial til å utfordre autoritære regimer (Marshall 1981: 145). Dette perspektivet kan bidra i forklaringen av hvorfor regimet primært har svart på krav om rettigheter ved å tilby sosiale rettigheter i enda større grad enn tidligere.

Det er imidlertid interessant å notere at regimet har endret sin retorikk i omtale av sosiale rettigheter. Mens velferdsgoder tidligere ble presentert som ”gaver fra kongen”, blir de nå omtalt som rettigheter borgerne har krav på. En av mine informanter, en professor ved King Faisal Center for Research and Islamic Studies, påpeker at regimets endrede retorikk blant annet kommer til syne i statlige medier. Han understreker at regimet prøver å tilpasse seg befolkningens oppfatning om at sosiale velferdsgoder er rettigheter de har krav på (intervju 3. mai 2013). En annen kilde, en anerkjent saudisk journalist og blogger, deler oppfatningen om at myndighetene har endret retorikk i kjølvannet av den arabiske våren. Han viser til at

saudiske ambassader i utlandet ikke lenger har et ”kontor for undersåtter” (*qism shu'un al-ra'aia*), men i stedet et ”kontor for statsborgere” (*qism shu'un al-muwatinin*). Han hevder videre at det saudiske statsborgerskapskonseptet som garanterer sosiale rettigheter i bytte mot lydighet har vært utfordret lenge. Men at kritikken av konseptet har økt dramatisk i forbindelse med den arabiske våren (intervju 23. mai 2013).

5.2 Sivile rettigheter

Når det gjelder befolkningens krav om sivile rettigheter har regimets svar vært todelt, noe som blant annet illustreres gjennom regimets respons i forhold til ytringsfrihet. På den ene siden har regimet redusert ytringsfriheten. I januar 2011 besluttet myndighetene at alle bloggere og redaktører av nettaviser må registrere seg ved departementet for kultur og informasjon for å få tillatelse til å drive sin virksomhet. For å få godkjenning må de være saudiere, kunne dokumentere god oppførsel, være over 20 år og ha diplom fra videregående skole (Gulf States Newsletter 17. januar 2011: 18). I april samme år annonserte kongehuset en kjennelse som justerte saudisk presse- og publikasjonslovverk. I henhold til de nye justeringene er alle uttalelser som utfordrer sharia, sikkerheten og stabiliteten i landet forbudt. Forbudet gjelder også *online* (Human Rights Watch: 2012).

På den andre siden, og til tross for de nye reguleringene som er skissert ovenfor, har rommet for kritisk meningsutveksling økt. Det er færre tabuer i dagens Saudi-Arabia, selv om det fremdeles eksisterer noen klare røde linjer for hva som ikke godtas. En av mine informanter, som er førsteamanuensis i islamsk lov ved det konservative Imam Muhammed bin Saud Universitetet i Riyadh, bekrefter dette synet. Han påpeker at rommet for kritisk meningsutveksling er større nå enn det var før den arabiske våren, mye takket være sosiale medier. Han mener at kongefamilien tillater kritikk til et visst nivå for å gi en illusjon av større frihet, og at det er en bevisst strategi fra myndighetenes hold for at befolkningen skal få ”lette på trykket”. Han påpeker likevel at det vil få konsekvenser hvis man går for langt i sin kritikk. Det er rom for å kritisere strukturelle utfordringer, manglende rettigheter og korrupsjon. Men å sette spørsmålstegn ved kongefamiliens legitimitet eller religionens rolle i samfunnet slås hardt ned på. Dette ble blant annet illustrert gjennom de strenge dommene mot rettighetsaktivistene Mohammed al-Qahtani og Abdullah al-Hamed. Videre mener han at krav om sivile rettigheter er det primære kravet blant saudiere, og herunder

særlig ytringsfrihet (intervju 7. mai 2013). Dette er i tråd med funnene i kapittel 4, hvor det fremkommer at krav om sivile rettigheter stilles fra sjia-befolkningen, kvinnene, de liberale og salafistene.

Marshall understreker sivile rettigheters betydelige maktpotensial. Sivile rettigheter er avgjørende for å danne grupper, foreninger, bevegelser og koalisjoner av ulike slag. Sivile rettigheter utgjør følgelig grunnlaget for sosial og politisk pluralisme. Pluralisme kan beskrives som selve antitesen til autoritære regimer og må derfor kontrolleres eller ødelegges (Marshall 1981: 145). Dette kan forklare det saudiske regimets respons ovenfor krav om sivile rettigheter. Som vist åpnes det for en viss utvidelse av ytringsfriheten i kontrollerte former, dette reflekteres imidlertid kun i praksis – ikke i lov. Samtidig er all organisering i landet forbudt, og staten slår hardt ned på personer som trer over de røde linjene i sin kritikk av kongehuset eller wahhabi-læren.

5.3 Politiske rettigheter

Fra den greske antikken til dagens liberale demokratier er politiske rettigheter ansett som statsborgerskapets kjerne. Retten til å stemme og stille til valg definerer forskjellen på en undersått og en borger. Politiske rettigheter setter borgeren i stand til direkte å påvirke samfunnets utvikling, blant annet ved å påvirke landets lovgivning (Marshall 1981: 144). Det saudiske regimets respons til kravene om politiske rettigheter har vært nedslående. Kravene om å øke borgerens mulighet til politisk deltakelse er blitt blank avvist. Saudiere nektes fremdeles nasjonale valg og retten til å danne politiske partier. I stedet innføres mindre og til dels symbolske reformer – regimet fremstiller seg slik som tilhenger av gradvis reform. Selvik og Stenslie forklarer fenomenet med forsiktig reform med at regimet ønsker å fremstå som reformister – uten å egentlig foreta de store og nødvendige grepene. Dette er en bevisst strategi fra regimets side for å styrke egen legitimitet (Selvik og Stenslie 2007: 106-107).

Saudiere har ikke flere politiske rettigheter nå enn hva de hadde før den arabiske våren, med unntak av kvinnene. I september 2011 erklærte kong Abdallah at kvinner skal få stemme og stille som kandidater i lokalvalg. Det kongelige vedtaket slo også fast at kvinner skal utnevnes til Det konsultative rådet, hvor de skal utgjøre minst 20 prosent. 11. januar 2013 ble 30 kvinner utnevnt til rådet, og Saudi-Arabia har dermed

høyest kvinneandel i parlamentet sammenlignet med andre GCC land – med unntak av Bahrain (Gulf States Newsletter: 24. januar 2013). Selv om utviklingen går i riktig retning i forhold til kvinnesaken, kan beslutningen sees på som en symbolsk fremfor en politisk seier – gitt de begrensingene som ligger på saudiske borgeres medbestemmelsesrett. Kun halvparten av medlemmene til Saudi-Arabias 179 lokalråd blir valgt av folket, mens medlemmer til Det konsultative rådet er i sin helhet utpekt av kongen. Forsamlingene fungerer dessuten kun som rådgivende organ da kongen har vetorett i samtlige av kongedømmets anliggender (Stenslie 2010: 25-26). Samtidig kan det anses som en seier for kvinnesaken ettersom avgjørelsen anerkjenner kvinnenens plass i det offentlige rom og minker forskjellen mellom menn og kvinners rettigheter.

Det at kongefamilien søker å fremstå som en agent for gradvis og forsiktig politisk reform bekreftes av medlemmer av Al Sa'ud. Min kilde tilhørende kongefamilien, sier følgende om politiske rettigheter i Saudi-Arabia:

Politiske rettigheter er en god idé i teorien. Men den saudiske befolkningen er ikke klar for slike rettigheter enda. Man er nødt til å utdanne folket i demokratisk forståelse først, noe som vil ta tiår. Her er staten mer reformvennlig enn befolkningen, mange av oss i familien ønsker å utvikle et mer demokratisk styresett – men befolkningen er ikke rede (intervju 12. mai 2013).

Dette utsagnet er verdt å problematisere, da holdningen fremkommer både blant kongefamilien og andre saudiere – for eksempel blant sosialt liberale som tidligere påpekt. Den nye politiske bevisstgjøringen blant store deler av den saudiske befolkningen viser imidlertid at selv om slike holdninger fremdeles forekommer, er de utdatert i dagens kontekst. For å ikke miste legitimiteten er det grunn til å anta at Al Sa'ud må innføre flere reformer på sikt som styrker borgerens sivile og politiske rettigheter. Dette vil sannsynligvis medføre en viss demokratisk utvikling – i form av at borgernes medbestemmelsesrett stiger. Demokratisering øker antallet borgere som har anledning til politisk deltakelse, noe som gjør det vanskelig for autoritære regimer å regjere kun gjennom autoritære midler. Regimene blir følgelig nødt til å etablere alternative metoder for å håndtere krav fra borgerne.

6. Konklusjon

Denne studien har søkt å besvare i hvilken grad debatter om sivile og politiske rettigheter utfordrer det tradisjonelle statsborgerskapskonseptet i Saudi-Arabia. I henhold til teori om renteniststater, er Saudi-Arabia i stand til å kjøpe borgerens lydighet gjennom materielle goder. Analysen av debattene om rettigheter i Saudi-Arabia – renteniststat *par excellence* – viser imidlertid at befolkningen utfordrer dagens statsborgerskap, og således utfordres også kongefamilien.

Online-mobiliseringen i kjølvannet av den arabiske våren har vært formidabel. Deler av befolkningen som tidligere ikke har engasjert seg politisk, deltar nå i debatter og mobiliserer for en ny kontrakt mellom stat og borger via sosiale medier. Denne utviklingen utfordrer teori om renteniststater som hevder at stater som Saudi-Arabia kan forhindre politisk mobilisering siden de kan kjøpe seg fri fra politisk dissens. Da regimet, i forbindelse med den arabiske våren, annonserte betydelige gavepakker var mange saudiere kritiske. Flere saudiere oppfattet gavepakkene som en fornærmelse mot deres verdighet som borgere, samt at tiltakene undergravde deres legitime krav om sivile og politiske rettigheter. Sosiale rettigheter er ikke lenger tilstrekkelig for befolkningen. Det er følgelig avgjørende for kongehusets legitimitet at sivile og politiske rettigheter i større grad inkluderes i det saudiske statsborgerskapet.

Mobiliseringen for rettigheter kjennetegnes av en bred og uformell sammensetning, noe som utfordrer kongedømmets tradisjonelle koopteringsstrategi. I Saudi-Arabia rettes ikke kravene fra én bevegelse med et tydelig lederskap – i stedet fremstår opposisjonen i kongefamiliens øyne som et ”hodeløst monster.” Christopher Davidson fastholder i sin bok *After the Sheikhs* at tidligere opposisjon i Gulf-monarkiene enkelt ble kooptert, noe som medførte en relativt liten opposisjon. Opposisjonen i kjølvannet av den arabiske våren skiller seg imidlertid ut. Nye aktører og bevegelser som krever rettigheter og reform passer ikke inn i gamle kategorier. Dermed fungerer heller ikke tidligere metoder for å håndtere og hindre opposisjon (Davidson 2012: 231).

Litteratur

- Alhargan, Raed Abdulaziz (2012): "Saudi Arabia: Civil Rights and Local Actors". Middle East policy, årgang. XIX, nr. 1, vår 2012.
- Almtawaah Murtadha (2011): "A lesson from Tunisia", SaudiAlchemist.com, 16. januar. Tilgjengelig: <http://saudialchemist.org/2011/01/16/a-lesson-from-tunisia/>
- Ariely, Gal (2011): "Exploring citizenship spheres of inclusion/exclusion: rights as "potential for power". Patterns of Prejudice, årgang. 45, nr. 3.
- Al-Atawneh, Muhammed (2009): "Is Saudi Arabia a Theocracy? Religion and Governance in Contemporary Saudi Arabia". Middle Eastern Studies, årgang. 45, nr. 5.
- Beblawi, Hazem og Giacomo Luciani (1987): *The Rentier State*. Croom Helm, London.
- Bellin, Eva (2012): "A Modest Transformation: Political Change in the Arab World after the "Arab Spring". Tilgjengelig: <http://uconnpolisci.files.wordpress.com/2012/03/bellin-uconn.pdf>
- Bill, James A. og Robert Springborg (1999): *Politics in the Middle East*. Pearson Press.
- Brysk, Alison og Gershon Shafir: *People Out of Place. Globalization, Human Rights, and the Citizenship Gap*. Routledge, New York og London.
- Butenschøn, Nils A., Uri Davis og Manuel Hassassian (2000): *Citizenship and the State in the Middle East: Approaches and Applications*. Syracuse University Press, New York.
- Davidson, Christopher M. (2012): *After the Sheikhs. The Coming Collaps of the Gulf Monarchies*. Hurst and Company, London.
- Davis, Uri (2000): "Conceptions of citizenship in the Middle East", i *Citizenship and the State in the Middle East: Approaches and Applications* av Butenschøn et.al. Syracuse University Press, New York.
- Dekmejian, Richard (2003): "The Liberal Impulse in Saudi Arabia". Middle East Journal, årgang 57, nr. 3 (s. 400-413).

Delong-Bas, Natana J. (2004): *Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad*. Oxford University Press, New York.

Al-Fahad, Abdulaziz H. (2005): "Ornamental Constitutionalism: The Saudi Basic Law of Governance". *The Yale Journal of International Law*, Inc, årgang 30.

Tilgjengelig:

http://sfxeu09.hosted.exlibrisgroup.com/sfx_ubo/img/ajaxtabs/transparentpixel.png

Fandy, Mamoun (1999): *Saudi Arabia and the Politics of Dissent*. St. Martin's Press, New York.

Halvorsen, Knut (2011): *Å Forske på Samfunnet: En Innføring i Samfunnsvitenskapelig Metode*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Haykel, Bernard (2011): "Saudi-Arabia vs. the Arab Spring". Project Syndicate, 16. august.

Hegghammer, Thomas og Stéphane Lacroix (2011): "The Meccan Rebellion: The Story of Juhayman al-'Utaybi Revisited". Amal Press.

Hertog, Steffen (2011): "The cost of counter-revolution in the GCC", i "Arab Uprising: The Saudi Counter-Revolution. Pomeps Briefings. Tilgjengelig:

http://www.pomeps.org/wp-content/uploads/2011/08/POMEPS_BriefBooklet5_SaudiArabia_web.pdf

Hinnebusch, Raymond A. (2000): "Liberalization Without Democratization in "Post-Populist" Authoritarian States" i *Citizenship and the State in the middle East: Approaches and Applications* av Butenschoen et.al. Syracuse University Press, New York.

Howard, Philip N. og Hussein M., Muzammil (2013): *Democracy's fourth wave? Digital Media and the Arab Spring*. Oxford University press, New York.

Joseph, Suad (2000): *Gender and Citizenship in the Middle East*. Syracuse University press, New York.

Kazziha, Walid (1977): "The Jarida-Umma Group and Egyptian Politics". *Middle Eastern Studies*, årgang 13, s. 373-85.

Lacroix, Stephanè (2011): *Awakening Islam. The Politics of Religious Dissent in Contemporary Saudi Arabia*. President and Fellows at Harvard College, USA.

Lacroix, Stephanè (2011): "Saudi Islamist and the potential for protest". Tilgjengelig: http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2011/06/02/saudi_islamists_and_the_potential_for_protest

Lacroix, Stephanè (2011): "Is Saudi-Arabia Immune?". *Journal of Democracy*, årgang. 22, nr. 4.

Lacroix, Stephanè (2. Juni 2010): "Saudi Liberals. Elitist Ambitions and the Reality of Saudi Society". *The Majalla*, The leading Arab Magazine. Tilgjengelig: <http://www.majalla.com/eng/2010/06/article5559909>

Lacroix, Stéphane (2005): "Islam Liberal Politics in Saudi Arabia". I *Saudi Arabia in the Balance. Political Economy, Society, Foreign Affairs*, av Paul Aarts og Gerd Nonnemann, Hurst and Company, London.

Longva, Anh Nga (2000): "Citizenship in the Gulf States", i *Citizenship and the State in the middle East: Approaches and Applications* av Butenschoen et.al. Syracuse University Press, New York.

Maghraoui, Abdeslam (2006): *Liberalism without Democracy: Nationhood and Citizenship in Egypt 1922-1936*. Duke University Press.

Maisel, Sebastian (2007): "Kingdom of Saudi-Arabia". I Long, D.E, Reich B., Gasiorowski M., *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. Westview Press, Colorado.

Makboul, Laila (2012): "Tawhid: Konstruksjon av èn sann islam i saudiarabiske skolebøker". Masteroppgave avlagt ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo. Tilgjengelig.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/34230/Makboul-Master.pdf?sequence=1>

Maktabi, Rania (2012): *The politicization of the demos in the Middle East: Citizenship between membership and participation in the state*.

Doktorgradsavhandling ved Fakultet for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Tilgjengelig: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/34924/dravhandling-maktabi.pdf?sequence=1>

Maktabi, Rania (2011): "Arabiske kvinners statsborgerskap". *Babylon*, Nordisk Tidsskrift for Midtøstenstudier, nr. 2, 2011.

Mann, Michael (1987): "Rulig Class Strategies and Citizenship". *Sociology*, 21:339.

Tilgjengelig: <http://soc.sagepub.com/content/21/3/339>

Marshall, Thomas Humphrey (1950): "Citizenship and Social Class", i *Sociology at the Crossroads*. Heinemann Educational Books, London.

Marshall, Thomas Humphrey (1981): "Reflections on power", i T. H. Marshall *The Right to Welfare and Other Essays*. New York, Free Press.

Meijer, Roel og Paul Aarts (2012): "Saudi Arabia between Conservatism, Accommodation and Reform". Netherlands Institute of International relations "Clingendael".

Miller, Steven og Jonathan Schanzer (2012): "Facebook Fatwa: Saudi Clerics, Wahhabi Islam and Social Media". Foundation for Defence on Democracies, FDD Press.

al-Nafjan, Eman (12. januar 2013): "Karen-Elliott House's on Saudi Arabia".

Tilgjengelig: <http://saudiwoman.me/2013/01/12/karen-elliott-houses-on-saudi-arabia/>

al-Nafjan, Eman (31. august 2013): "Right-to-dignity's statement on lifting the ban on women driving". Tilgjengelig: <http://saudiwoman.me/2012/08/31/right-to-dignity-s-statement-on-lifting-the-ban-on-women-driving/#comments>

al-Awda, Salman (2012): *Questions of Revolution (Asilat al-Thawra)*. Tilgjengelig (arabisk utgave): <http://media.islamtoday.net/real/asela-thwra/asela-thwra.pdf>

Okruhlik, Gwen (2009): "State power, Religious Privilege, and Myths About Political Reform". I *Religion and politics in Saudi Arabia: Wahhabism and the State*, av Mohammed Ayoob og Hasan Kosebalaban, Lyenne Rienner Publishers, Inc.

Okruhlik, Gwen (2005): "The Irony of *Islah* (reform)", *The Washington Quarterly*, årgang 28, nr. 4, s. 153-170.

al-Omran, Ahmed (2013): "Saudi-Arabia: A new mobilization". I European Council on Foreign Relations, "What does the Gulf think about the Arab Awakening?".

Tilgjengelig: http://ecfr.eu/page//ECFR75_GULF_ANALYSIS_AW.pdf

al-Omran, Ahmed (20. januar 2013): "What is Behind the Clerics Royal Court Protests?". Riyadh Bureau, tilgjengelig: <http://riyadhbureau.com/blog/2013/1/behind-clerics-royal-court-protest>

al-Omran, Ahmed (19. mars 2013): "Full of his Bloated Ego". Riyadh Bureau, tilgjengelig: <http://riyadhbureau.com/blog/2013/3/bloated-ego>

al-Omran, Ahmed (9. mars 2013): "Prominent Saudi Activist Sentenced to Jail". Tilgjengelig: <http://riyadhbureau.com/blog/2013/3/acpra-sentence>

al-Omran, Ahmed (13. november): "Jailed Cleric al-Ahmed Pardoned, Released". Tilgjengelig: <http://riyadhbureau.com/blog/2012/11/yusuf-alahmed-pardoned>

al-Omran, Ahmed (6. februar 2007): "Khalid al-Dakhil: Assistant Professor of Sociology". Tilgjengelig: <http://saudijeans.org/2007/02/06/khaled-al-dakhil-assistant-professor-of-sociology/>

Parolin, Gianluca P. (2009): *Citizenship in the Arab World. Kin, Religion and Nation-State*. Amsterdam University Press, Amsterdam.

Rafizadeh, Majid (2012): "The Arab Spring: The Third Phase of the Revolution". Tilgjengelig: <http://bigthink.com/experts-corner/the-third-phase-of-the-revolution>

al-Rasheed, Madawi (2013): "Salman al-Awdah: In the shadow of revolutions". Tilgjengelig: http://www.twitlonger.com/show/n_1rjv2cp

al-Rasheed, Madawi (2012): "No Saudi Spring: The Anatomy of a Failed Revolution". Boston Review, mars-april 2012. Tilgjengelig: http://www.bostonreview.net/BR37.2/madawi_al-rasheed_arab_spring_saudi_arabia.php

al-Rasheed, Madawi (2011): "Yes, It Could Happen Here". Foreign Policy, 28. februar. Tilgjengelig: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/02/28/yes_it_could_happen_here

al-Rasheed, Madawi (2011): "Secterianism as Counter-Revolution: Saudi Responses to Arab Spring". *Studies in Ethnicity and Nationalism*, årgang 11, nr. 3.

al-Rasheed, Madawi (2010): *A History of Saudi Arabia*. Cambridge University Press, London.

al-Rasheed Madawi (2007): *Contesting the Saudi State. Islamic Voices from a new generation*. Cambridge University Press, New York.

- al-Rasheed, Madawi (2005): "Circles of Power: Royals and Society in Saudi Arabia". I Paul Arts og Gerd Nonneman *Saudi Arabia in the Balance: Political Economy, Society, Foreign Affairs*, Hurst and Company, London.
- Ross, Michael (2009): "Oil and democracy revisited". Mimeo, UCLA. Tilgjengelig: <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/Oil%20and%20Democracy%20Revisited.pdf>
- Sager, Abdulaziz O. (2005): "Political Opposition in Saudi Arabia". I *Saudi Arabia in the Balance. Political Economy, Society, Foreign Affairs*, av Paul Aarts og Gerd Nonnemann, Hurst and Company, London.
- Selvik, Kjetil og Stig Stenslie (2011): *Stability and Change in the Modern Middle East*. I.B. Tauris, London.
- Selvik, Kjetil (2010): "Golfmonarkiene. Mer variasjon enn olje kan forklare". Babylon, Nordisk tidsskrift for Midtøstenstudier, årgang 8, nr. 2.
- Selvik, Kjetil og Stig Stenslie (2007): *Stabilitetens pris: stat og politikk i Midtøsten*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Sharabi, Hisham (1988): *Neopatriarchy: A Theory of Distorted Change in Arab Society*. Oxford University Press.
- al-Sharif Manal (2011). Gulf States Newsletter 27. mai, s. 4.
- Stenslie, Stig (24. april 2012): "Ingen Vår i Saudi-Arabia" i Dagens næringsliv.
- Stenslie, Stig (2009): *Elite Integration and Stability in The House of Sa`ud*. Doktorgradsavhandling ved Det Statsvitenskapelige Fakultet, Universitetet i Oslo.
- Tamimi, Azzam og Rachid Ghannouchi (2001): *A Democrat within Islamism*. Oxford University Press, Oxford.
- Thaagaard, Tove (2002): *Systematikk og Innlevelse: En Innføring i Kvalitativ Metode*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Turner, Bryan S. (2010): "Outline of a theory of Citizenship". I *Citizenship* av Bellamy, Richard og Antonio Palumbo. Ashgate.
- Utvik, Bjørn Olav (2010): "For Gud og friheten. Politiske salafister i Kuwait og Saudi-Arabia". Babylon, norsk tidsskrift for Midtøstenstudier, nr. 2.

Wegner, Eva (2011): *Islamist Opposition in Authoritarian Regimes: The Party of Justice and Development in Morocco*. Syracuse University Press, New York.

Nettkilder

bin Abid, Badr (19. mars 2011): Twitter. Tilgjengelig:

<http://twitter.com/#!/abdal/status/49001472100274176>

ACPRA (22. juni 2012): “ACPRA Calls Upon Saudi Citizens to Demand Allegiance Conditions”. Tilgjengelig: http://acprahr.org/news_view_178.html

Allahim, Abdulrahim (19. Mars 2011). Twitter. Tilgjengelig:

<http://twitter.com/#!/allahim/status/49150972974473216>

al-Awda, Salman (15. juli 2012): Facebook. Tilgjengelig:

<https://www.facebook.com/DrSalmanAlOadah/posts/443854708970769>

al-Awda, Salman (26. februar 2013). Twitter. Tilgjengelig:

https://twitter.com/Salman_Al_Odah/status/306358652216938496

al-Awda, Salman (15. mars 2013): Twit Mail. Tilgjengelig: <http://twitmail.com/email>

Basic Law of Governance (1992): Royal Order nr. (A/91). Publisert i Umm al-Qura Gazette nr. 3397. Tilgjengelig.

http://www.sagia.gov.sa/Documents/Laws/Basic%20Law%20of%20Governance_En.pdf

CIA, The World Factbook (2013): Saudi-Arabia. Tilgjengelig:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>

al-Dakhil, Khalid (24. desember 2012). Tilgjengelig:

http://www.grc.net/index.php?frm_module=contents&frm_action=detail_book&frm_type_id=&op_lang=en&override=Articles+%3E+What+Awaits+the+Kingdom+After+the+%E2%80%98Arab+Spring%E2%80%99%3F&sec=Contents&frm_title=&book_id=79840

Financial Times (6. juli 2011): “Saudi Clerics tap into Social Networks” Tilgjengelig:

<http://www.ft.com/cms/s/0/8b9834c8-a7ff-11e0-afc2-00144feabdc0.html#axzz2SWWhwSzQ>

Gulf States Newsletter (24. januar 2013): Tilgjengelig: [http://www.gsn-](http://www.gsn-online.com/women-join-majlis-as-saudi-arabia-persists-with-slow-motion-reform-0)

[online.com/women-join-majlis-as-saudi-arabia-persists-with-slow-motion-reform-0](http://www.gsn-online.com/women-join-majlis-as-saudi-arabia-persists-with-slow-motion-reform-0)

Human Rights Watch (2012): "World Report 2012: Saudi Arabia". Tilgjengelig:
<http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-saudi-arabia>

Islamopedia (2013): "A Fatwa from the Council of Senior Scholars in the Kingdom of Saudi-Arabia warning against mass demonstrations". Tilgjengelig:
<http://islamopediaonline.org/fatwa/fatwa-council-senior-scholars-kingdom-saudi-arabia-warning-against-mass-demonstrations>

al-Jafaari (9. mars 2013): Twitter. Tilgjengelig:
<https://twitter.com/essamz/status/310313530672947200>

al-Jazeera (7. februar 2013): Tilgjengelig:
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/02/201326145922846950.html>

Middle East Voices (15. Mai 2012): "Will there be an Arab Spring in Saudi-Arabia?". Tilgjengelig: <http://middleeastvoices.voanews.com/2012/05/will-there-be-an-arab-spring-in-saudi-arabia-52415/>

al-Qahtani, Mohammed (18. mars 2011):
<http://twitter.com/#!/MFQahtani/status/48958714228649984>

Partiet for den islamske *umma* (25.juli 2011): Tilgjengelig:
<https://www.facebook.com/islamicommaparty>

Partiet for den islamske umma (18.juli 2011): Tilgjengelig:
<https://www.facebook.com/islamicommaparty>

Rasid.com (2. mars 2012): Tilgjengelig:
<https://www.rasid.com/?act=artc&id=48359>

al-Saffar, Hassan (24. november 2011). Tilgjengelig:
<http://www.saffar.org/?act=artc&id=3094>

SaudiShia (24. april 2013):
<https://twitter.com/SaudiShia/status/327007879913684993>
<https://twitter.com/SaudiShia/status/327008176773926912>

YouTube (7. mars 2011): "Citizenship for Saudi Women".
Tilgjengelig: <http://www.youtube.com/watch?v=TtkXTqXnCHc>

al-Zalem, Essam (9. Mars 2013): Twitter. Tilgjengelig:
<https://twitter.com/essamz/status/310313530672947200>